

Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018.

Шта потврђује, шта оповргава и на шта указује

Београд, 2019.

ISBN 978-86-6161-181-0

Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018.

Шта потврђује, шта оповргава и на шта указује

Београд, 2019.

Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018. – Шта потврђује, шта оповргава и на шта указује

Издаје и штампа: Републички завод за статистику, Београд, Милана Ракића 5

Одговара: др Миладин Ковачевић, директор

Руководилац редакције: Душан Гавриловић

Чланови редакције: Драгана Марковић, Александра Вучићевић, Гордана Вељковић, Јелена Пераћ,
Милош Павловић, Александар Анђелковић

Рукопис припремила: проф. др Весна Јевремовић

Дизајн и припрема за штампу: Одељење за развој, припрему и визуелизацију статистичких аутпута

Лектура: Емилија Бацковић

Фотографије на корици: [pexels.com](https://www.pexels.com), [all-free-download.com](https://www.all-free-download.com)

√ Ова публикација је направљена уз финансијску помоћ Европске уније. За њен садржај искључиво је одговоран Републички завод за статистику и не представља званичан став Европске уније.

© Приликом коришћења података објављених у овој публикацији обавезно је навести извор.

Предговор

Републички завод за статистику, у складу са Стратегијом развоја статистике пољопривреде 2014–2018, спровео је Анкету о структури пољопривредних газдинстава од 1. октобра до 30. новембра 2018. године. Ова анкета, поред пописа пољопривреде, представља кључно истраживање за прикупљање међународно упоредивих података о фондовима и структури пољопривредних газдинстава и од виталног је значаја за социо-економске анализе и планирање даљег развоја у области пољопривреде.

Анкета је спроведена на узорку који је обухватао 121 070 пољопривредних газдинстава и финансирана је из буџета Републике Србије и из претприступних фондова Европске уније, у оквиру пројекта IPA 2016 (*Instrument for Pre-accession Assistance, 2016*).

Прикупљени подаци односе се на земљишни фонд и категорије коришћења пољопривредног земљишта, наводњавање, употребу стајњака, обраду и одржавање земљишта, број стоке (по врстама и категоријама) и број кошница пчела, испашу стоке, пољопривредну механизацију, радну снагу и друге активности газдинства које доносе приход, тржишну оријентисаност пољопривредне производње и остале податке о газдинству.

Подаци из посебне публикације „Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018 – шта потврђује, шта оповргава и на шта указује“ могу бити од користи истраживачима и студентима, а пре свега пољопривредницима и свима који се баве планирањем и анализом како сопствене пољопривредне производње, тако и пољопривредне производње у региону и Републици. Републички завод за статистику изражава велику захвалност аутору професорки др Весни Јевремовић због професионалног односа и успешне сарадње са методолошким тимом Завода у току израде ове публикације.

Резултати Анкете објављени су у дисеминационој бази на сајту Републичког завода за статистику (www.stat.gov.rs).

Београд, 2019.

Директор
Републичког завода за статистику
Др Миладин Ковачевић

Садржај

Увод	7
1. Газдинства	9
1.1. Анализа одзива газдинстава	9
1.2. Локације газдинстава, расположиво земљиште и његова структура	10
1.3. Стручни и образовни профил газдинстава и радне снаге	17
1.4. Начини обраде земљишта	21
2. Културе које се гаје на ораницама и у баштама	25
2.1. Жита и кукуруз	25
2.2. Индустијско биље	27
2.3. Кромпир	30
2.4. Поврће	31
2.5. Лековито, ароматично и зачинско биље	37
2.6. Цвеће и украсно биље	38
3. Најчешће гајене воћне врсте	40
3.1. Коштичаво воће	43
3.2. Ораси и лешници	50
3.3. Бобичасто воће	51
Уместо закључка – да ли ћемо се правилније хранити?	53
Литература	55

Увод

Пред вама су елементи анализе резултата Анкете о структури пољопривредних газдинстава, 2018. (у даљем тексту: Анкета 2018. или само Анкета). Анкета је обухватила 121 070 газдинстава са територије Србије (без Косова). Основни скуп за избор узорка формиран је из Статистичког регистра пољопривредних газдинстава са стањем од марта 2018. и износи 626 865 газдинстава. На основу тога, планирани број анкетираних газдинстава је износио 19,3% од укупног броја пољопривредних газдинстава. Анкету је спровео Републички завод за статистику (у даљем тексту: Завод), по правилима за ову врсту анкете и на основу „Методолошког упутства“. Анкета је обављена у периоду 1. октобра – 30. новембра 2018. године.

При избору газдинстава у узорак примењен је стратификовани узорак, а стратификација је извршена по регионима. Укупно су посматрана четири региона: Београдски регион, Регион Војводине, Регион Шумадије и Западне Србије и Регион Јужне и Источне Србије. Београдски регион и Регион Војводине чине целину „Србија – север“, а преостала два региона целину „Србија – југ“. Региони су даље подељени на укупно 25 области. Због врсте узорка и чињенице да је обухват Анкете био скоро двадесет процената укупног броја газдинстава, резултати Анкете се могу валидно применити/екстраполирати на целу популацију. То је и учињено применом одговарајућих, на теорији заснованих пондера, тако да ће у оквиру ове публикације бити коришћене и тако добијене процене за целу земљу. Такође се, на основу теоријских концепата за овакву врсту узорка, могу формирати интервали поверења за величину приноса култура обухваћених упитником Анкете, затим се може урадити анализа главних компонената да би се добио опис стања на основу мањег броја променљивих него што има иницијално по ставкама, утврђивати степен корелације променљивих, тестирати хипотезе, анализирати тренд временских серија и сл.

У анализи ће бити коришћени непосредни резултати Анкете, јер је циљ приказивање стања. Анкета је студиозно припремљена и софтверски добро подржана – анкетари су имали лаптоп рачунаре и интернет везу (у деловима земље где постоји сигнал). Била је имплементирана логичка контрола при попуњавању упитника, тако да би одмах биле јављене нелогичности и несагласне вредности података. То је свакако олакшавало рад на терену, као и финалну контролу података и њихову каснију обраду. Стога имамо валидну оцену стања за целу земљу, урађену у Заводу, према типу узорка и његовим особинама и уз коришћење одговарајућих пондера. У овој публикацији такође ће бити коришћени поједини резултати Анкете 2014, Пописа пољопривреде 2012. (последњи до сада комплетан попис пољопривреде), као и годишњи подаци из документације Завода.

Ова студија обухвата пољопривредне производе у ужем смислу, па неће бити говора о сточарству. У првом поглављу анализираће се одзив газдинстава, њихова структура, расположиво земљиште, образовни профил управника (према Методолошком упутству то је назив за лице које доноси одлуке о раду газдинства на дневном нивоу), као и наводњавање, те начини обраде и конзервације земљишта који су обухваћени методологијом Анкете

У другом поглављу, због принципа статистичке класификације, приказаћемо коришћење ораница и башта. Пошто ова публикација не говори о сточарству, изостављамо коришћење ораница за производњу коренастог и зељастог крмног биља, па ће бити речи само о усевима: житима и кукурузу, индустријском биљу (шећерној репи, дувану и усевима за производњу уља), као и о кромпиру. Кад је реч о поврћу, издвојили смо: парадајз, купус, паприку, лук, шаргарепу, грашак, краставце и карфиол. Лековито, ароматично и зачинско биље, као и цвеће и украсно биље, такође су добили место у овом делу. Сматрајући да су у неком смислу у вези, уз поврће смо додали и поједине информације о производњи/убирању печурака, а уз цвеће и неколико података о пчеларству. Због принципа статистичке класификације, у овом делу је и производња бостана (диње и лубенице), па и производња јагода. Биће анализирани врсте и количине и, тамо где је то могуће, биће установљено да ли тренд постоји и какав је.

Треће поглавље се бави производњом разних врста воћа (без грожђа) обухваћених Анкетом, па ће тако бити наведени резултати за коштичаво воће (јабукe, крушке, кајсије, вишње, трешње, шљиве, дуње и брескве), бобичасто воће (малине и купине) и језграсте врсте (орех и лешник).

На крају студије, под насловом „Да ли ћемо се правилније хранити?“, биће изнети неки ставови аутора засновани на резултатима Анкете и осталим доступним подацима, као и на проучавању одговарајуће литературе, чији је мали део наведен у списку литературе на крају публикације.

У табелама, где је било корисно ради увида у расподеле посматраних величина, бојом смо означили највеће вредности.

Подаци из ове студије могу бити од користи истраживачима и студентима, а пре свега пољопривредницима и свима који се баве планирањем и анализом како сопствене производње, тако и производње у региону и Републици. На основу прецизних података из Анкете и ове студије могло би се много учинити за унапређење развоја пољопривреде – која је, не заборавимо, кључна за самосталност и одрживи развој земље.

1. Газдинства

1.1. Анализа одзива газдинстава

Као што је напоменуто у Уводу, основни скуп (тзв. оквир) за избор узорка чини 626 865 газдинстава, међу којима су и неактивна, али не и угашена. У узорак су ушла сва газдинства која су правна лица (1 987) или предузетници (455), али се непосредним увидом установило да су неки неактивни/непостојећи, па је број у Анкети нешто мањи. Алокација је извршена помоћу Bethel алгорита, да би се обезбедио жељени максимални ниво коефицијента варијације оцена (до 5% на нивоу Србије и до 1,5% на нивоу региона). Узорак је биран случајно, по стратумима, а стратификација је изведена укрштањем правног статуса, класе типологије, округа према локацији газдинства, региона према локацији газдинства и индикатора величине газдинства. Тако се дошло до анкетног плана од 121 070 газдинстава.

У оквиру Анкете добијени су одговори од 104 922 газдинства, док је анкетним планом било предвиђено да се анкетира 121 070 газдинстава. Разлика од 16 148 није мала, износи 13,3% планираног обима, али од укупног броја газдинстава то је само 2,6%.

У табели 1.1.1 дат је преглед ситуације по питању одзива газдинстава.

Табела 1.1.1. Број газдинстава према одзиву у Анкети, по регионима

	Укупно	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Газдинство се анкетира	104922	10093	23214	40200	31415	...
Газдинство се не бави пољопривредном производњом	7770	761	2034	2026	2949	...
Газдинство се не бави више пољопривредном производњом, али се бавило у периоду 01.10.2017 – 30.09.2018.	398	34	70	113	181	...
Одсутни чланови газдинства	1991	292	478	459	762	...
Напуштена кућа – угашено газдинство	3227	264	755	1226	982	...
Непозната адреса	997	142	310	279	266	...
Газдинство одбило сарадњу	1765	327	645	439	354	...

На основу табеле 1.1.1 може се видети да је на нивоу Републике Србије идентификовано 3 227 угашених газдинстава, као и 8 168 газдинстава која се не баве пољопривредном производњом. У извесном броју случајева чланови домаћинства су били одсутни (1 991), али је такође било и 997 непознатих адреса, као и 1 765 домаћинства која су одбила сарадњу. Уколико су чланови домаћинства били одсутни, анкетари су, према упутству, доносили одлуку да ли се то домаћинство бави пољопривредном производњом или не.

У односу на број газдинстава планиран у Анкети, удео од 2,7% угашених газдинстава значи да су анкетари налазили просечно свако 37. домаћинство напуштено. Негде су, наравно, ти бројеви већи од просека, па тако имамо нпр. у Пчињској области 3,5%, у Јабланичкој области 3,8%, а у Пиротској пак 4,1% напуштених домаћинства/газдинстава у односу на број планираних за Анкету у тим областима респективно. То није мали број и само потврђује трендове – како тренд смањења броја становника уопште, а посебно радно способног, тако и тренд одумирања села. Свакако би напори на осмишљавању стратегије оживљавања привреде, повећању органске производње (скорашњи је пример Румуније, која је смањила порез на доходак уколико је добијен на основу органске производње) и враћању младих на село могли да обухвате и напуштена домаћинства/газдинства и искористе их у наведеним акцијама.

1.2. Локације газдинстава, расположиво земљиште и његова структура

Локације анкетираних газдинстава су, по дефиницији, места где се одвија целокупна пољопривредна производња или њен већи део, што се понекад разликује од локације седишта носиоца газдинства. У табелама које следе подаци се односе на локације газдинстава, па тако имамо (в. табелу 1) да је највећи број анкетираних газдинстава био у Региону Шумадије и Западне Србије, а редом по регионима: 10 093 (Београдски регион), 23 214 (Регион Војводине), 40 200 (Регион Шумадије и Западне Србије) и 31 415 (Регион Јужне и Источне Србије). Кад погледамо по областима, подаци јасно прате и насељеност појединих области, што је нормално с обзиром на природу стратификованог узорка.

Укупно земљиште којим поједина газдинства располажу представили смо у табелама 1.2.1 и 1.2.2. Величине смо поделили на четири категорије: 0–10 ha, 10–30 ha, 30–100 ha и преко 100 ha, што је довело до очекиване слике. Наиме, показало се да процентуално најмањи број газдинстава има површине веће од 100 ha, док су свуда у великој предности (и по броју и по укупној површини) газдинства с најмањом површином – до 10 ha.

Најпре, у табели 1.2.1 подаци непосредно добијени у Анкети.

Табела 1.2.1. Број газдинстава према интервалима расположивог земљишта по регионима – на основу одговора анкетираних газдинстава која се баве пољопривредном производњом

	Број газдинстава				
	укупно	0–10 ha	10,01–30 ha	30,01–100 ha	преко 100 ha
Република Србија	98385	72302	20348	4530	1205
СРБИЈА – СЕВЕР	29353	19379	6510	2540	924
Београдски регион	9020	7331	1413	227	49
Регион Војводине	20333	12048	5097	2313	875
СРБИЈА – ЈУГ	69032	52923	13838	1990	281
Регион Шумадије и Западне Србије	38932	29958	7973	884	117
Регион Јужне и Источне Србије	30100	22965	5865	1106	164
Регион Косово и Метохија

Ово су реални подаци и ми на самом узорку можемо доносити одређене закључке о расподели посматраног обележја (расположиво земљиште), уочавати сличности и разлике међу регионима и на основу тога стећи прве смернице за даље истраживање, како за ово, тако и за друга посматрана обележја. Из табеле 1.2.2 видимо да је у узорку добијено да укупно имамо 73,5% газдинстава са површином мањом од 10 ha и да по регионима тај број варира од 59% у Региону Војводине до 76%, односно 77% у Региону Јужне и Источне Србије, односно Региону Шумадије и Западне Србије, а највише таквих газдинстава је у најмањем, Београдском региону – целих 81%, дакле четири од пет газдинстава Београдског региона су ова, назовимо их мала газдинства.

Погледајмо и процењену ситуацију за целу земљу, дату у табели 1.2.2.

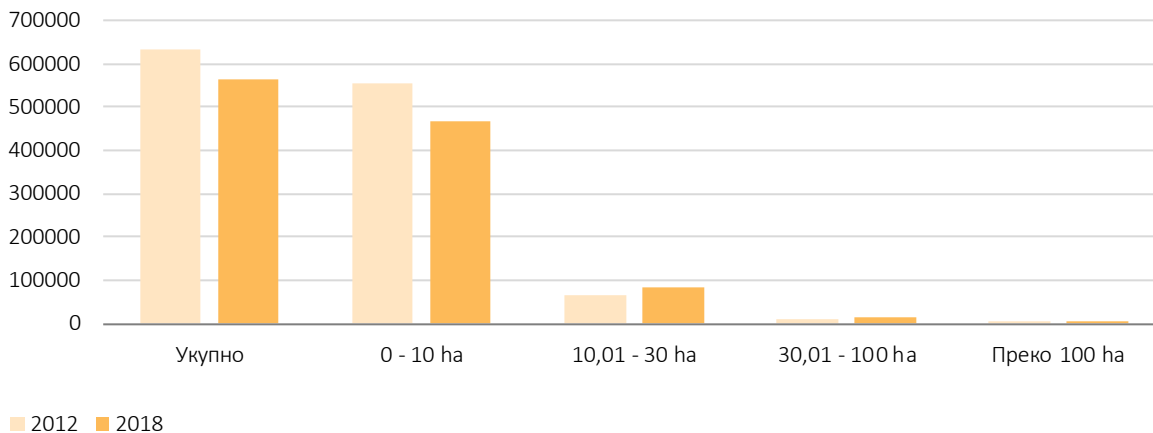
Табела 1.2.2. Број газдинстава према интервалима расположивог земљишта, по регионима – оцењени подаци

	Број газдинстава				
	укупно	0–10 ha	10,01–30 ha	30,01–100 ha	преко 100 ha
Република Србија	564540	466184	84816	12011	1529
СРБИЈА – СЕВЕР	157102	121373	26740	7774	1214
Београдски регион	30033	26974	2711	295	52
Регион Војводине	127069	94399	24029	7479	1162
СРБИЈА – ЈУГ	407438	344811	58075	4236	315
Регион Шумадије и Западне Србије	242636	205128	35345	2028	135
Регион Јужне и Источне Србије	164802	139684	22730	2208	181
Регион Косово и Метохија

Табела 1.2.2 добијена је на основу података датих у табели 1.2.1, применом одговарајућих пондера. Те формуле, које су резултат статистичке теорије, нећемо овде наводити. Уколико се читаоцу учини да постоје извесна неслагања података из узорка и оцењених података, скрећемо пажњу на чињеницу да су у узорак узета сва правна лица и сви предузетници, тако да то утиче и на избор пондера и на крајње, оцењене резултате за целу Србију и регионе појединачно.

Подаци из табеле 1.2.2 упоређени са подацима Пописа пољопривреде 2012. дају следећу слику, која се може видети на графикону 1.2.1.

Графикон 1.2.1. Упоредни бар дијаграм газдинстава према интервалима расположивог земљишта на основу Анкете 2018. и Пописа 2012.

Видимо да је дошло до опадања и укупног броја газдинстава и броја „малих“ газдинстава. То је у складу са, нажалост, неповољном демографском сликом у нашој земљи и стањем на селу.

Као што се може уочити у горњим табелама, процентуално највећи број газдинстава, и сада и раније, има поседе мање површине. То је и очекивано, као и подаци о вези броја и површине газдинстава према правном статусу, који су дати у табелама 1.2.3 и 1.2.4. Интересантно је видети да има двоструко више породичних газдинстава са поседима величине преко 100 ha него газдинстава-правних лица са таквим поседима, али су зато (в. табелу 1.2.5) површине у обрнутој сразмери. Наиме, правна лица поседују 3,4 пута већу површину него породична газдинства. С друге стране, мала породична газдинства (0–10 ha) поседују 2,7 пута већу површину него правна лица са

газдинствима већим од 100 ha. Збирно гледано, породична газдинства имају око шест пута већу површину него газдинства – правна лица.

Ради могућности непосредног увида у податке, дајемо, у табели 1.2.3, резултате према Анкети, а у табели 1.2.4 оцењено стање, које се, због малих вредности одговарајућих пондера, не разликује много од оног констатованог Анкетом.

Табела 1.2.3. Број газдинстава према интервалима расположивог земљишта и правном статусу газдинства – на основу одговора анкетираних газдинстава

	Укупно	0–10 ha	10,01–30 ha	30,01–100 ha	Преко 100 ha
Породично газдинство	96892	71761	20133	4341	657
Правно лице	1270	358	189	179	544
Предузетник	223	183	26	10	4

Табела 1.2.4. Број газдинстава према интервалима расположивог земљишта и правном статусу газдинства – оцењени подаци

	Укупно	0–10 ha	10,01–30 ha	30,01–100 ha	Преко 100 ha
Породично газдинство	562895	465552	84578	11808	958
Правно лице	1372	407	208	191	567
Предузетник	272	226	30	12	4

Табела 1.2.5. Статус земљишта и правни статус газдинства

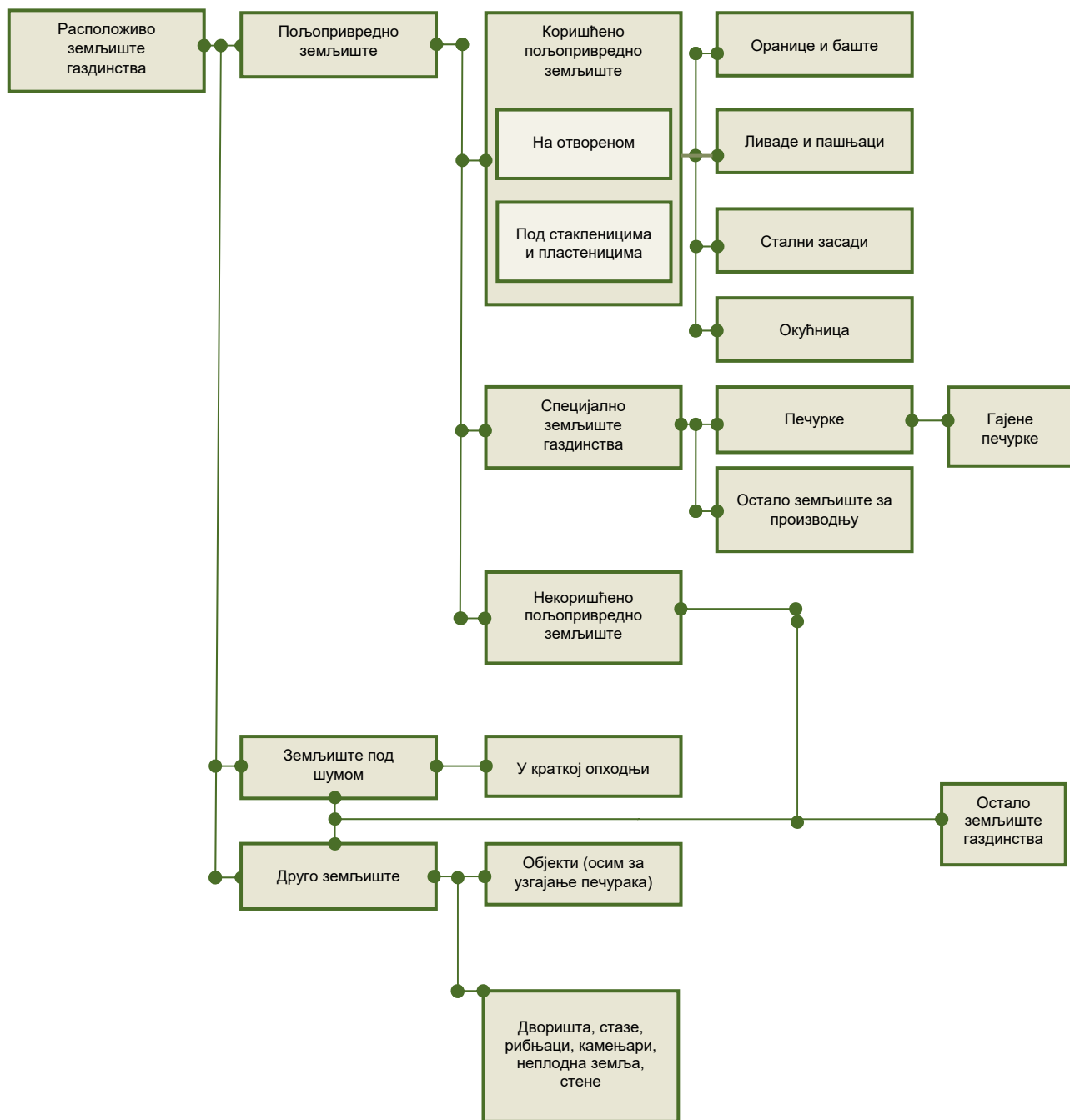
	Земљиште у власништву	Земљиште узето у закуп	Земљиште дато у закуп
Породично газдинство	3228956	695788	114195
Правно лице	1661284	164412	459650
Предузетник	1398	714	16

Правна лица четири пута више од породичних газдинстава дају земљу у закуп, док породична газдинства око четири пута више од правних лица узимају земље у закуп.

Напоменимо да је број анкетираних газдинстава правних лица и предузетника био мањи од планираног, јер је на лицу места констатовано да нека од тих газдинстава више не постоје. Такође, за ову категорију су мале вредности пондера условиле мале разлике у табелама 1.2.3 и 1.2.4.

За разумевање следеће табеле о категоријама расположивог земљишта (табела 1.2.6) потребно је прецизирати термине. Због сложености целокупне ситуације, најбоље је погледати шематски приказ категорија земљишта, који је дат на следећој страни.

Расположиво земљиште газдинства

У табели 1.2.6, у колони 1, наведене су „Оранице и баште“. Према методологији прикупљања података, ту се, за свако газдинство, збирно узимају површине које су биле под: житима, махунаркама, кромпиром, шећерном репом, индустријским биљем, поврћем, бостаном и јагодама, цвећем и украсним биљем, крмним биљем, семенским и садним материјалом и осталим усевима, као и угарима.

Под „Остало земљиште“ урачунава се површина под зградама, путевима, двориштима и вртovima, као и делови неподобни за пољопривредну производњу (камењари и сл.). Треба напоменути да су анкетари податке уписивали на основу изјава власника газдинства/управника, па да су могуће и извесне непрецизности, ако није било увида у поседовне и катастарске листове.

Структура расположивог земљишта ће се, природно, разликовати по областима, а стање, пондерисано на основу Анкете за целу земљу је као што се може видети у табели 1.2.6.

Табела 1.2.6. Структура расположивог земљишта по регионима, процентуално у односу на регион (%)

	Расположиво земљиште	Пољопривредно земљиште					Друго земљиште		
		коришћено				некоришћено	шумско	остало земљиште	од тога: под рибњацима
		оранице и баште	ливаде и пашњаци	вишегодишњи засади	окућница				
Укупно	100,0	49,7	13,1	4,0	0,4	5,6	18,8	8,5	0,1
Београдски регион	100,0	42,8	5,9	5,8	0,8	4,7	11,6	28,4	0,0
Регион Војводине	100,0	72,3	5,7	1,3	0,2	3,3	6,4	10,9	0,2
Регион Шумадије и Западне Србије	100,0	33,3	20,7	6,3	0,7	4,5	30,6	4,0	0,0
Регион Јужне и Источне Србије	100,0	37,3	15,9	4,8	0,4	11,1	23,9	6,5	0,0
Регион Косово и Метохија

Видимо да је у укупној површини земљишта део под ораницама и баштама око једне половине расположивог земљишта (у власништву газдинстава), тачније 49,7%, док је проценат земљишта под шумама око 20%. Но, у Војводини је то само 6,4%, а у Региону Шумадије и Западне Србије 30,6%.

Даље, треба узети у обзир да се под укупном површином ораница и башта рачунају и угари (некоришћени делови ораница остављени нпр. из разлога да се земљиште „одмори“), тако да укупно, процентуално у односу на површину земљишта у власништву газдинстава, имамо:

Табела 1.2.7. Површине под угарима и некоришћено пољопривредно земљиште (ha)

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Угари	9145	598	2088	1580	4879	...
Некоришћено пољопривредно земљиште	289953	12340	64643	76055	136916	...

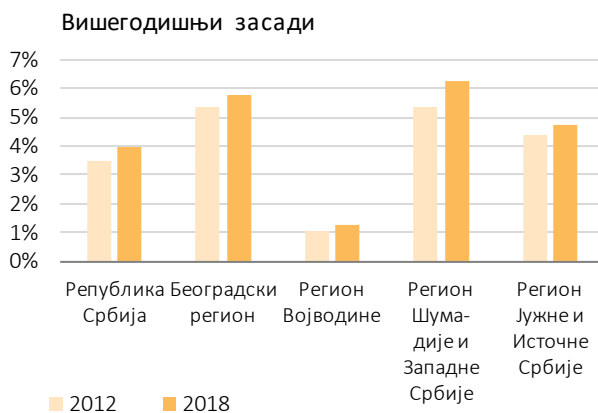
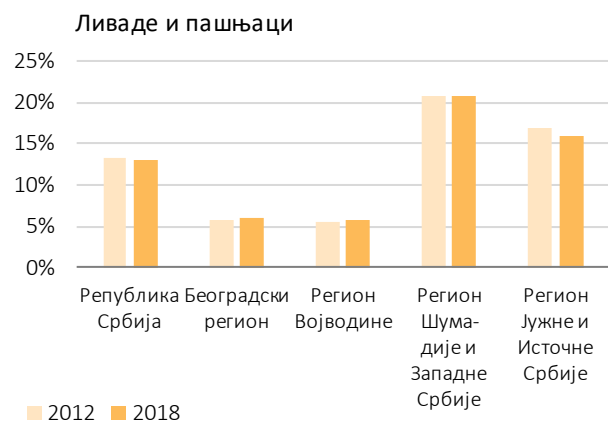
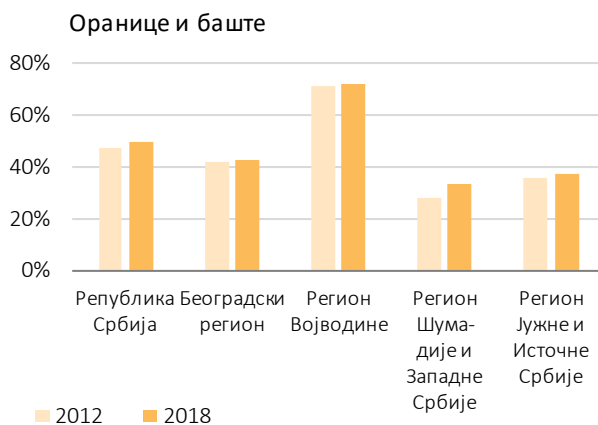
Остаје још да кажемо неколико речи о окућницама, јер се под њима подразумевају површине на којима се гаје производи намењени за сопствену потрошњу чланова газдинства. То су, процентуално (табела 1.2.8), мале површине, али довољне за обезбеђивање домаћинства. Не заборавимо да је природа врло издашна – на пример, ако су временски услови повољни, на једном стаблу кајсије буде преко тридесет килограма кајсија (лично искуство аутора).

Табела 1.2.8. Учешће површина под окућницом у укупној површини расположивог земљишта, по регионима (%)

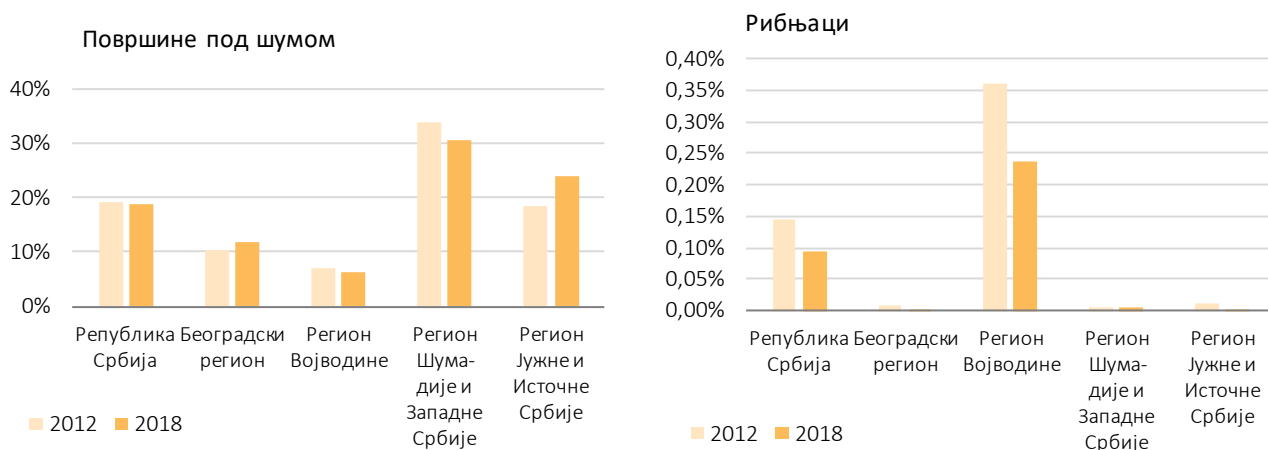
	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Окућнице	0,75	0,18	0,65	0,45	...

За анализу ситуације 2018. (оцењене према Анкети) и ситуације према Попису пољопривреде 2012, корисно је размотрити упоредни дијаграм по регионима:

Графикон 1.2.2. Упоредни преглед коришћеног пољопривредног земљишта и осталог земљишта према Анкети 2018. и Попису 2012, по регионима

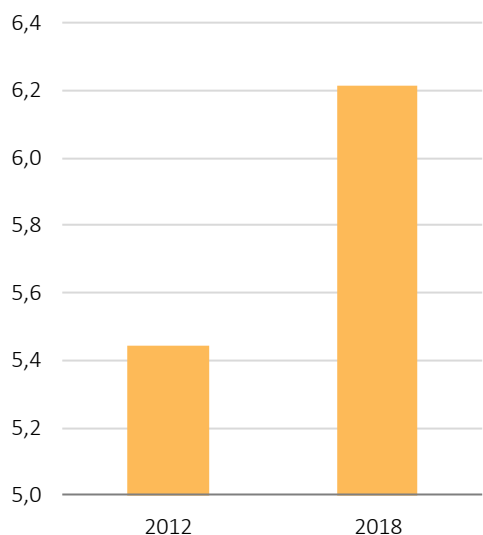
Графикон 1.2.2. Упоредни преглед коришћеног пољопривредног земљишта и осталог земљишта према Анкети 2018. и Попису 2012, по регионима (наставак)

У односу на ситуацију од пре шест година, уочавамо невелико повећање код ораница и башта у сваком региону и у земљи у целини. Ливаде и пашњаци су смањени у Региону Јужне и Источне Србије, али су у осталим регионима вредности од пре шест година и данас приближно исте. Вишегодишњи засади свуда бележе раст, а у категорији „Остало земљиште и некоришћено“ приметно је смањење у односу на ситуацију од пре шест година. Површине под шумом су повећане у поређењу са претходним пописом, у Београдском региону и у Региону Јужне и Западне Србије, а у осталим регионима, као и у земљи у целини, дошло је до смањења, што се не може сматрати повољним. Рибњака и иначе има мало, практично су сви концентрисани у Региону Војводине, а у односу на период од пре шест година, уочавамо пад и у Региону Војводине и у земљи у целини.

Следећи податак показује и изванредан напредак у коришћењу пољопривредног земљишта – имамо повећање за неких 0,8 ha у просеку.

Графикон 1.2.3. Упоредни приказ просечно коришћеног пољопривредног земљишта 2012. и 2018. године (ha)

1.3. Стручни и образовни профил газдинстава и радне снаге

Анкета нам омогућава да добијемо извесне податке о члановима газдинстава и о стално запосленим лицима, старијим од 15 година, која су обављала пољопривредну активност на породичним газдинствима.

Подаци, међутим, не говоре експлицитно о онима који живе на газдинству, јер чланови породице који живе у неком оближњем граду/селу могу долазити и обављати неке од послова, по потреби. Стога ћемо старосну структуру породичних газдинстава гледати само преко броја година тзв. управника имања (тј. лица која доносе одлуке о пословању газдинстава на дневном нивоу) и видећемо да она недвосмислено потврђује чињенице о демографској структури становништва.

Број деце која живе на селу је, нажалост, мали, и од тог броја ће на селу остати још мање. На пример, у Метлићу, у општини Шабац, где већ две године живи аутор ове публикације, у основној школи (прва четири разреда) има само шесторо деце: пет у тзв. старој школи и једно дете у тзв. новој школи. Имајмо на уму да је Метлић по површини једно од највећих села Поцерине и да је ту пре педесет година било преко сто ђака у прва четири разреда, што је био разлог грађења друге школе.

Кад је реч о стручном и образовном профилу, очекиван је, мада не и охрабрујући, податак да 48,6% газдинстава има управнике који имају само пољопривредно искуство стечено праксом. Свакако је непосредни додир са проблемима газдинства најбоља школа, али одређена сазнања би требало ширити. Процењено је да је број управника имања који су похађали курсеве из области пољопривреде у 2018. години око 26 000, што је 4,56% од укупног броја. Дакле, простора за организовану акцију од стране ресорног министарства и одговарајућих институција итекако има. Погледајмо сада ситуацију по питању обучености на породичним газдинствима:

Табела 1.3.1. Ниво обучености лица која доносе дневне одлуке о пољопривредној производњи за породична газдинства

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Само пољопривредно искуство стечено праксом	274094	10279	50525	130300	82989	...
Курсеви из области пољопривреде	1367	80	581	457	249	...
Више школе или факултети	32896	2087	9354	11916	9538	...
Остало образовање (средње школе)	254538	17502	65728	99552	71756	...

Уочавамо да доминирају категорије: „искуство стечено праксом“ и „средње школе“ (49% и 45%). На целој територији Србије ситуација на породичним газдинствима је таква да на сваких осам управника само са пољопривредним искуством долази један са вишом школом или факултетом, док у случају газдинстава са статусом правног лица на једног управника који има само пољопривредно искуство долази пет управника са вишом школом или факултетом.

Табела 1.3.2. Ниво обучености лица која доносе дневне одлуке о пољопривредној производњи за газдинства са статусом правног лица

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Само пољопривредно искуство стечено праксом	174	11	83	44	35	...
Курсеви из области пољопривреде	10	2	2	3	2	...
Више школе или факултети	881	55	510	173	143	...
Остало образовање (средње школе)	310	8	183	79	40	...

У целини, кад се обухвате све три врсте газдинстава по правном статусу (породична газдинства, предузетници и правна лица), проценат управника са вишом или високом стручном спремом (при чему треба напоменути да је број оних који су завршили пољопривредне факултете или више школе и до шест пута мањи од броја управника који имају завршене неке друге више школе или факултете) јесте следећи:

Табела 1.3.3. Заступљеност управника са вишом или високом стручном спремом (%)

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Више школе или факултети	6,0	7,1	7,8	5,0	5,9	...

Још један очекивани податак јесте однос броја жена и мушкараца који доносе одлуке о пословању газдинстава – тзв. управника. Укупан број газдинстава је оцењен према Анкети и износи 564 540 за целу земљу, а од тог броја жена управника је 15%. Посматрано по регионима, ситуација је следећа:

Табела 1.3.4. Заступљеност жена управника газдинстава по регионима (%)

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Жене управници	15,3	13,4	14,9	14,4	17,1	...

У тесној вези са степеном образовања/обучености је и коришћење рачунара у свакодневном раду газдинства. За породична газдинства тај податак је дат у табели 1.3.5. Свакако не заступамо гледиште да ће неко боље управљати породичним газдинством ако користи рачунар за вођење евиденције/рачуноводства на газдинству, али рачунар ипак омогућава, уколико је интернет доступан (покривеност мобилних мрежа није идеална ни у оквиру једног насељеног места, а камоли у неким забаченијим крајевима), да се стичу и нека корисна знања везана за рад на газдинству.

Табела 1.3.5. Породична газдинства која користе рачунаре за вођење евиденције о газдинству

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Газдинства која користе рачунаре за вођење евиденције о газдинству	11150	768	6637	2485	1260	...

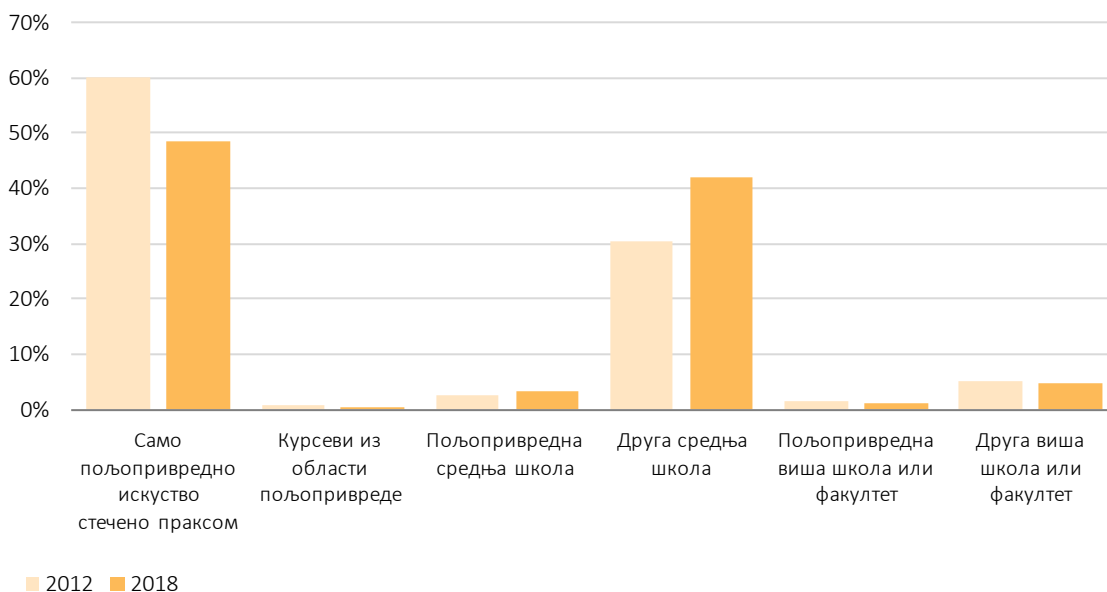
Табела 1.3.6. Број породичних газдинстава која воде рачуноводствену евиденцију

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Број пољопривредних газдинстава која воде рачуноводствену евиденцију	26271	1482	1669	9320	2801	...

У односу на претходне податке нешто је боља ситуација у вези са вођењем евиденције пословања породичних газдинстава – 2,5 пута више газдинстава води евиденцију (у односу на број газдинстава која користе рачунар).

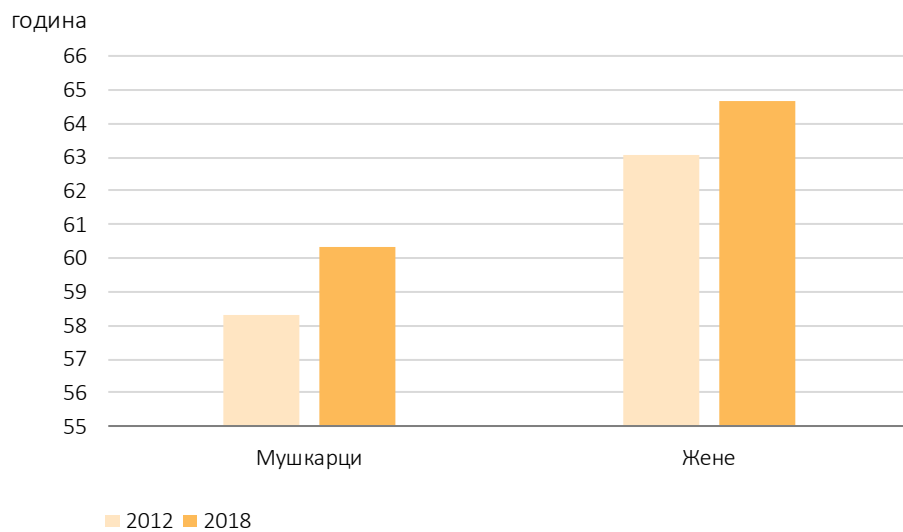
На крају, у вези са овом тематиком, погледајмо и поређење оцењеног стања на основу Анкете 2018. и стања према Попису пољопривреде 2012:

Графикон 1.3.1. Упоредни приказ нивоа обучености управника

Чињеница да је мање оних који имају само искуство стечено праксом, а више оних који имају неку средњу школу може се објаснити извесном сменом генерација, али нас следећи графикон уверава, мада посредно, да смо као нација све старији:

Графикон 1.3.2. Упоредни приказ просечне старости носилаца пољопривредних газдинства према полу, 2012 и 2018. године

1.4. Начини обраде земљишта

Анкета нам омогућава да сазнамо нешто више о начинима обраде земљишта, конкретно о наводњавању, употреби стајског ђубрива, начинима обраде и конзервације земљишта. Оно што Анкета не приказује јесте употреба вештачких ђубрива и пестицида, а што би, с обзиром на њихову штетност по квалитет земљишта, подземне воде и квалитет производа, итекако требало узети у обзир.

Наводњавање је од посебног значаја за неке културе, а у садашњим климатским условима са сушним периодима и високим температурама јавља се и као потреба. У следећој табели дате су, процентуално, наводњаване површине по врстама усева и засада по регионима:

Табела 1.4.1. Наводњаване површине према врстама усева и заступљености по регионима

		Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Жита за производњу зрна	површина, ha	41297,80	3187,07	20070,76	10943,65	7096,32	...
	% од укупно засејане површине	100	8	49	26	17	...
Од тога: кукуруз	површина, ha	27313,14	1461,26	13575,30	7304,26	4972,33	...
	% од укупно засејане површине	100	5	50	27	18	...
Махунарке	површина, ha	1934,06	38,97	1278,24	178,66	438,19	...
	% од укупно засејане површине	100	2	66	9	23	...
Кромпир	површина, ha	5895,36	65,81	1973,88	2318,24	1537,43	...
	% од укупно засејане површине	100	1	33	39	26	...
Шећерна репа	површина, ha	5182,11	0,00	5178,99	0,55	2,57	...
	% од укупно засејане површине	100	0	100	0	0	...
Уљана репица	површина, ha	1562,92	98,00	1418,60	1,92	44,40	...
	% од укупно засејане површине	100	6	91	0	3	...
Сунцокрет	површина, ha	2046,57	564,71	1048,45	149,03	284,38	...
	% од укупно засејане површине	100	28	51	7	14	...

Табела 1.4.1. Наводњавање површине према врстама усева и заступљености по регионима (наставак)

		Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Поврће, бостан и јагоде	површина, ha	50029,41	2141,68	20618,50	15376,30	11892,93	...
	% од укупно засејане површине	100	4	41	31	24	...
Крмно биље	површина, ha	2923,75	44,76	922,87	1015,59	940,54	...
	% од укупно засејане површине	100	2	32	35	32	...
Воћњаци и површине под бобичастим воћем	површина, ha	31968,33	1517,58	9311,54	14870,75	6268,47	...
	% од укупно засејане површине	100	5	29	47	20	...
Виногради	површина, ha	679,40	24,22	131,21	199,26	324,71	...
	% од укупно засејане површине	100	4	19	29	48	...
Остала наводњавана површина	површина, ha	16067,62	200,18	12752,06	2360,09	755,29	...
	% од укупно засејане површине	1	1	79	15	5	...

Кад је реч о наводњавању, свакако је битан податак о површини коришћеног пољопривредног земљишта које се може наводњавати. На основу резултата Анкете можемо сматрати да је у Србији проценат таквог земљишта 11,6%.

Могућности за наводњавање у разним областима се разликују, па тако имамо све варијанте: површинско наводњавање, наводњавање орошавањем и наводњавање системима за наводњавање „кап по кап“ (често у производњи поврћа, бостана, јагода и др.).

Свакако да газдинства могу имати различите изворе за наводњавање, али је у Анкети тражено да се одреде за главни извор наводњавања.

Табела 1.4.2. Газдинства према главним изворима воде за наводњавање, по регионима (не искључује се могућност да газдинства у извесној мери користе и остале видове наводњавања)

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Подземне воде на газдинству	97937	5237	15746	43484	33470	...
Површинске воде на газдинству	17404	715	405	11057	5227	...
Површинске воде ван газдинства	49884	899	1767	24365	22852	...
Вода из водовода	12274	624	1402	6411	3837	...
Остали извори	8732	149	737	4949	2897	...

Кад је посреди производња стајњака, она је природно могућа само у газдинствима која гаје стоку, тако да се оцењује да укупно 411 554 газдинства производе стајњак, односно 18 356, 92 370, 184 018 и 116 810 газдинстава, респективно по регионима (редослед као у горњој табели). У Анкети су размотрене неке технике употребе чврстог и течног стајњака, али би то требало анализирати у корелацији са културама за које су те технике примењивање, што у Анкети није наведено.

Што се тиче обраде земљишта и начина конзервације ораница и башта у зимском периоду, подаци говоре сами за себе:

Табела 1.4.3. Врсте обраде земљишта примењене на ораницама и баштама

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Традиционални начин обраде	1907313	85459	1094208	410228	317418	...
Заштитна обрада	258194	6138	216550	11315	24191	...
Без обраде	20909	800	8622	5787	5700	...

Дакле, традиционални начини обраде доминирају, заштитна обрада је много мање заступљена, негде и до 36 пута мање! Исто тако бисмо, као нешто што треба поправљати, навели податке о остављању земљишта без покривача у зимском периоду. Видимо да се у извесној мери примењује вишеструко корисна пракса – тзв. малчирање (застирање) биљним остацима, чиме се чува влажност и растреситост земљишта, штити и од измрзавања, смањује или потпуно обуставља раст коровског биља (и тиме смањује потреба за хербицидима који су штетни по читав еколошки систем).

Табела 1.4.4. Начини конзервације ораница у зимском периоду

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Озимим усевима	687930	30037	349552	159298	149043	...
Заштитним усевима	16124	2422	4704	2842	6156	...
Биљним остацима	122054	6679	69031	27726	18618	...
Земљиште без покривача	1360307	53258	896093	237464	173492	...

Конзервација ораница има за циљ извесно смањење деградације земљишта. Међутим, као што се види из табеле 1.4.4, већи део ораница је у зимском периоду без заштите, што умањује квалитет земљишта. Земљиште без покривача чини преко милион и триста хиљада хектара, а то је по површини 1,6 пута више од земљишта на неки начин заштићеног.

Коришћење усева за производњу енергије је симболично. У Анкети се само 175 газдинстава изјаснило да бар на некој површини има усева које користи за производњу енергије, а укупна слика по броју газдинстава би била као што је дато у следећој табели.

Табела 1.4.5. Коришћење усева за производњу енергије

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Усеви за производњу енергије	942	1	44	831	0	...

Практично сва таква производња је концентрисана у Региону Шумадије и Западне Србије (88%).

На крају, још неки интересантни подаци које нам Анкета пружа односе се на друге врсте активности (осим производње воћа, поврћа, меса и сл.) које су газдинствима доносиле приходе. Свакако да је могуће да газдинства имају више од једне такве активности, тако да бележимо, по регионима, следећу табелу активности:

Табела 1.4.6. Број газдинстава према другим активностима које су доносиле економску корист газдинству

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Прерада меса	7659	73	277	5695	1614	...
Прерада млека	37368	600	1628	23749	11391	...
Прерада воћа и поврћа	31816	520	1358	23791	6146	...
Прерада других пољопривредних производа	6830	47	315	4419	2049	...
Обрада дрвета	3822	5	41	3006	771	...
Активности у шумарству	6497	46	4	4961	1486	...
Туризам	302	8	13	189	93	...
Народна радност	682	28	54	417	182	...
Производња енергије из обновљивих извора енергије	21	0	21	0	0	...
Узгој рибе	136	1	51	52	33	...

Запажамо да највећи број домаћинстава на нивоу Србије има приходе од прераде млека, воћа и поврћа. Видимо да у свему набројаном највише газдинстава из Региона Шумадије и Западне Србије користи те разне друге начине за остваривање додатних прихода. У Анкети су се домаћинства изјашњавала да ли су имала додатне приходе од туризма. На основу ових одговора дошло се и до одговарајућих података за земљу у целини. Број газдинстава која су имала приход од туризма (немамо податак о домаћинствима у потпуности преоријентисаним на сеоски туризам) суштински је мали – 302 за целу Србију. Ту се налази велики потенцијал и што се тиче развоја туризма и што се тиче оживљавања села. Број /кућа се полако повећава: „Краљица воћа“ (недалеко од Сенте), „Тигањица“ (околина Зрењанина), „Моравски конаци“ (околина Велике Плане) и др. Идеја ту има много, почев од укључивања гостију у рад у башти (а то је могуће практично у свако доба године), до бербе воћа/поврћа по принципу да се може слободно јести, док се све што гост износи са имања наплаћује, али по повољним ценама.

2. Културе које се гаје на ораницама и у баштама

У овом делу ћемо размотрити како изгледа производња разних врста усева на ораницама и у баштама, а на основу Анкете. Процењене површине и производњу на нивоу земље упоредићемо са одговарајућим величинама добијеним истраживањима у 2012. години, када је спроведен Попис пољопривреде.

Интересоваће нас, такође, да ли се у посматраном периоду може уочити неки тренд за одређене врсте усева за које постоје подаци на годишњем нивоу.

2.1. Жита и кукуруз

У нашој земљи се традиционално највише производе пшеница и кукуруз, али има и других жита која се гаје. Ту мислимо, пре свега, на раж, јечам и овас. Свака од тих житарица је на свој начин корисна и у људској исхрани (с обзиром на то да се овас користи и у исхрани стоке – коња). Укратко, сва та жита имају мање глутена од пшенице и лако се варе. Погодна су за исхрану дијабетичара, а имају високу хранљиву вредност. Раж садржи манган, битан за метаболизам, овас је користан за штитну жлезду итд. Стога би унапређење пољопривредне производње требало да садржи и сегменте са информацијама о хранљивој вредности и лековитости разних производа који се могу гајити у нашој земљи, а који сада нису довољно заступљени у асортиману пољопривредних производа.

У Анкети, пшеница и спелта (крупник) нису посебно приказани, па тако имамо само две категорије: пшеницу и крупник и дурум пшеницу. Ситуација за жита и кукуруз је следећа:

Табела 2.1.1. Површине под житима, 2018. (ха)

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Пшеница и крупник	639565	29042	315925	148284	146315	...
Раж	4408	529	1146	2003	730	...
Јечам	102125	8485	45032	29125	19483	...
Овас	27174	2690	1983	16525	5978	...
Кукуруз за зрно	900047	36868	501296	203990	157893	...
Остала жита за зрно	29507	1876	13894	9858	3879	...

Највеће површине под пшеницом, крупником и кукурузом биле су у појединим областима Војводине, и то за пшеницу и крупник у Средњебанатској и Јужнобанатској области (65 000 и 60 000 ха, заокружено на хиљаде), а за кукуруз у Јужнобанатској и Јужнобачкој области (108 000 и 90 000 ха). Највише површина под овсом било је у Златиборској и Шумадијској области (3 900 и 3 500 ха, заокружено на стотине), док је за раж опет Златиборска област на првом месту са 1 200 ха, а онда Београдска област са 500 ха. За јечам су највеће површине биле у Севернобачкој и Севернобанатској области (11 800 и 8 700 ха, редом, заокружено на стотине).

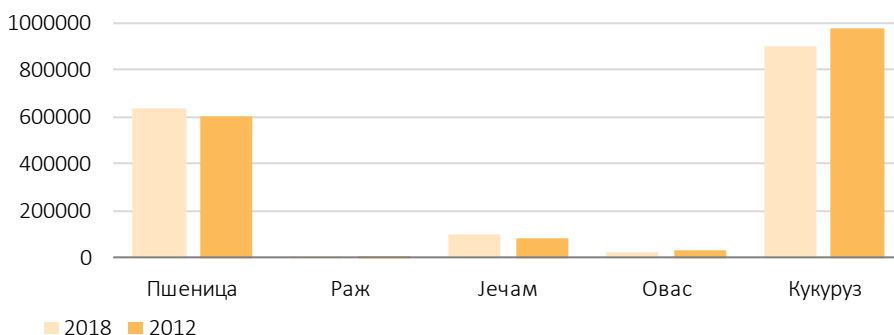
Кад је реч о укупној производњи, она је представљена у табели 2.1.2.

Табела 2.1.2. Производња жита, 2018. (t)

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Пшеница и крупник	2941601	121304	1917446	1796142	1024155	...
Раж	13418	788	5631	4843	7787	...
Јечам	410138	29309	201246	171937	208892	...
Овас	74707	6346	15588	9242	59119	...
Кукуруз за зрно	6964770	213319	4870664	4657345	2094106	...
Остала жита за зрно	10986	1652	3571	1918	7415	...

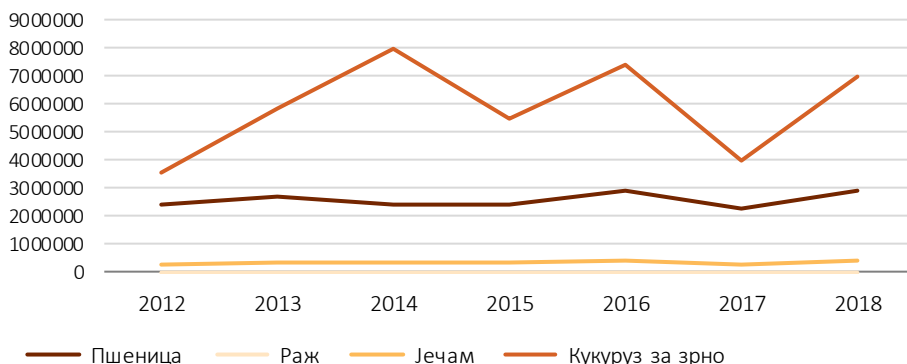
Упоредимо то са ситуацијом у 2012. години:

Графикон 2.1.1. Упоредни бар дијаграм површине под житима према Анкети 2018. и резултатима истраживања за 2012. за Републику Србију (ha)

Можемо констатовати да се нешто повећала производња пшенице и јечма, а смањила производња кукуруза и овса. Како се производња кретала од 2012. до сада, видимо на графикону 2.1.2:

Графикон 2.1.2. Производња жита, 2012–2018. (t)

Пшеница, раж, јечам и овас имају производњу блиску вишегодишњем просеку, док производња кукуруза веома осцилује. Било би добро истражити који су све разлози тих осцилација.

На основу Анкете немамо податке о врстама семена која су коришћена за сетву – то је тема других проучавања, али је свакако интересантно и то пратити и видети у којој мери су произвођачи семена условљени захтевима газдинстава и обрнуто.

2.2. Индустијско биље

Шећерна репа

Производња шећерне репе, као и неких других култура, природно је везана за крајеве са одговарајућом климом и земљиштем, па тако имамо, на основу Анкете, да су површине под шећерном репом и укупна производња по регионима (оцењено) највеће у Региону Војводине, а целокупна слика дата је у табели 2.2.1.

Табела 2.2.1. Површине и производња шећерне репе, 2018.

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Површина, ha	44898	1118	43711	21	49	...
Производња, t	2325304	83412	2234305	3874	3713	...

Највеће површине под шећерном репом су у Региону Војводине, као и највећа производња, и веће су 37, односно 24 пута него површине/производња у остала три региона заједно.

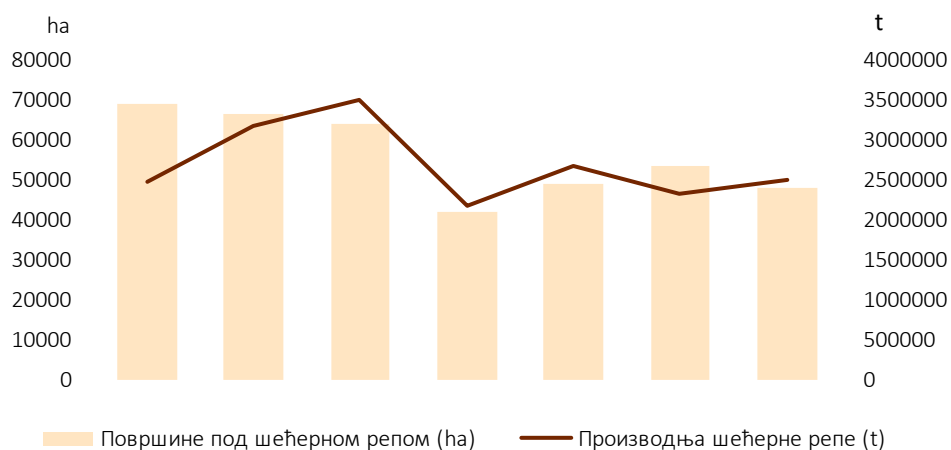
Како је било пре шест година, можемо видети из табеле 2.2.2.

Табела 2.2.2. Површине и производња шећерне репе, 2012.

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Површина, ha	69112	3394	65660	49	8	...
Производња, t	2482962	108908	2369011	3131	1912	...

Ситуација између ових двеју година дата је на графикону 2.2.1. После знатног смањења површина и производње 2015, дошло је до опоравка и стабилније производње, али се 2015. година може сматрати тачком структурног лома ове серије.

Графикон 2.2.1. Површина и производња шећерне репе, 2012–2018.

Дуван

Погледајмо у табели 2.2.3 ситуацију по регионима данас.

Табела 2.2.3. Површине и производња дувана, 2018.

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Површина, ha	5244	10	3802	1415	16	...
Производња, t	7169	42	4504	1243	1380	...

Највише површина под овом културом имају општине: Инђија (са 1 209 ha), затим следе Богатић (981), Рума (686), Стара Пазова (600) и Сомбор (398).

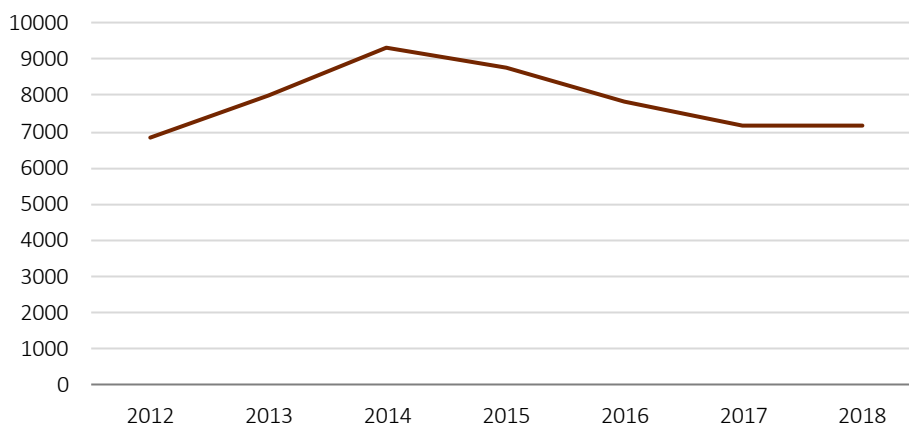
Како је било пре шест година можемо видети из табеле 2.2.4 и закључити да су површине и производња данас нешто веће него пре шест година. Графикон 2.2.2 приказује кретање производње у том периоду.

Табела 2.2.4. Површине и производња дувана, 2012.

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Површина, ha	5050	39	3445	883	684	...
Производња, t	6842	46	4605	1236	956	...

Штетност дувана по здравље је одавно доказана, али немамо доказа да је то утицало на пад производње од 2014. наовамо. Следећи графикон приказује укупну производњу дувана у Србији од 2012. до 2018, на годишњем нивоу.

Графикон 2.2.2. Производња дувана, 2012–2018. (t)

Усеви за производњу уља

У склопу Анкете посматрани су следећи усеви: сунцокрет, соја и уљана репица (без обзира на сорту), а све друге могућности су наведене под „остали усеви за производњу уља“. Ово је и разумљиво, јер сви остали усеви заједно заузимају 0,4% од површина под индустријским биљем, односно свега 0,07% од површине ораница и башта.

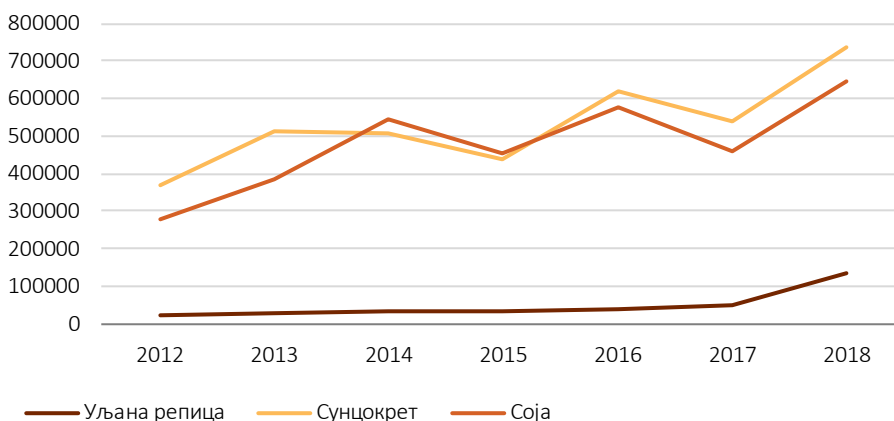
У табели 2.2.5 могу се видети подаци о површинама под усевима за производњу уља у 2012. и 2018. години, док је на графикану 2.2.3 приказана производња за период 2012–2018.

Табела 2.2.5. Површине под усевима за производњу уља (ha)

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
2012. година						
Сунцокрет	186361	1877	168173 = 90%	2558	13753	...
Уљана репица	6083	744	4688=77%	162	489	...
Соја	181684	5096	166242=91,5%	9717	629	...
Остало биље за производњу уља	236	2	225	6	3	...
2018. година						
Сунцокрет	239794	5789	197965=83%	10532	25507	...
Уљана репица	45575	1593	40758=89%	1303	1921	...
Соја	196902	6041	177975=90%	11674	1212	...
Остало биље за производњу уља	1812	2	1794	1	15	...

Наведени проценти се односе на део укупних површина под сваком од усева. Површине (у апсолутном износу) повећане су код сваке културе, али је то највише изражено за уљану репицу. У случају уљане репице је и производња значајно повећана у односу на 2012.

Графикон 2.2.3. Производња усева за производњу уља, 2012–2018. (t)

Све до 2017. производња уљане репице била је скоро константна, а онда је значајно повећана, што је последица повећања површина под уљаном репицом, које су чак седам и по пута веће сада него 2012. Производња сунцокрета и соје је слична и по вредностима и по наизменичним падовима и порастима. Ту треба видети шта су узроци: тржиште, временски услови или наизменични плодоред. А кад је реч о производњи соје, остаје и деликатно питање колико од тога је генетски модификована соја.

2.3. Кромпир

Кромпир је намирница која се доста користи за исхрану, а традиционално и због одговарајућих услова, највише површине и највећу производњу има Регион Шумадије и Западне Србије. У Региону Јужне и Источне Србије су приноси очито бољи, јер се на скоро три пута мањој површини произведе само 1,8 пута мање кромпира.

Према методологији Анкете, овде је урачуната и производња младог кромпира.

Табела 2.3.1. Површине и производња кромпира, 2018.

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Површина, ha	27701	364	3881	17394=63%	6062	...
Производња, t	487909	17186	95704	239391=50%	135628	...

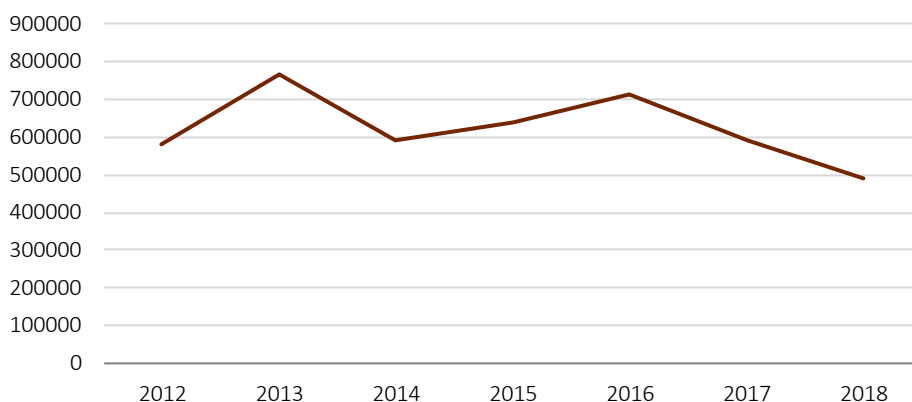
Како је било пре шест година јасно је из следеће табеле.

Табела 2.3.2. Површине и производња кромпира, 2012.

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Површина, ha	25132	205	3775	15593=62%	5559	...
Производња, t	577966	26695	183968	241189=42%	126114	...

Можемо констатовати да се у односу на 2012. површина повећала за око 2 500 ha, али да је производња мања за око 90 000 kg, што није занемарљиво: пад у Региону Војводине је скоро 50%, док је у Београдском региону смањење око 60%. Интересантно је да при том остају процентуално исти односи површина и производње у Региону Шумадије и Западне Србије.

Графикон 2.3.1. Производња кромпира, 2012–2018.

Највећа производња је била 2013, релативно висока и 2016, а потом следи пад. Требало би размотрити разлоге и корелацију са ценама на тржишту на мало и на тржишту на велико.

2.4. Поврће

Парадајз, купус, паприка и лук

Парадајз, купус, паприка и лук – као састојци добре салате или термички обрађени, неизоставни су део трпезе у сезони. Захваљујући преради парадајза у сок можемо имати користи од ове намирнице (коју неки нутриционисти сврставају у воће) и ван сезоне. Купус, због богатства витамина, треба што више користити у свежем стању, док је много мање користан кисели купус због великог садржаја соли којим се организам непотребно оптерећује. Паприке су веома добар извор Це-витамина, а љуте паприке додатно корисне за варење. Црни и бели лук су изузетно лековите намирнице и било би од посебне користи за здравље да се стално користе у исхрани.

Табела 2.4.1. Површине под поврћем – парадајз, купус, паприка и лук, 2018. (ha)

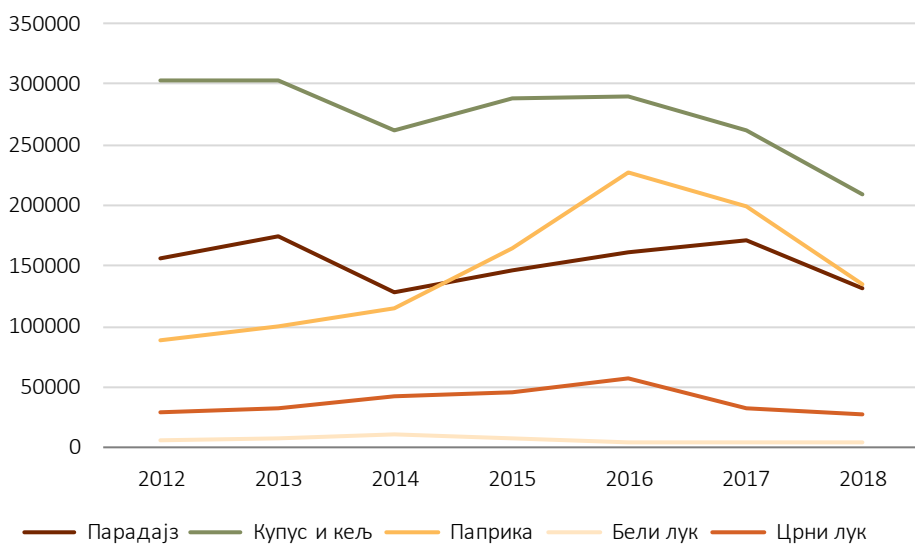
	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Парадајз	8629	977	2241	2966	2445	...
Купус	8251	601	1313	3449	2888	...
Паприка	12016	593	1421	5225	4777	...
Црни лук	3618	188	1335	996	1099	...
Бели лук	1441	82	461	714	184	...

Табела 2.4.2. Производња парадајза, купуса, паприке и лука, 2018. (t)

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Парадајз	131868	18526	49728=38%	37342	26273	...
Купус	209353	12148	40560	94189=45%	62456	...
Паприка	135072	4449	21137	57647=43%	51839	...
Црни лук	27967	773	16108=58%	5620	5466	...
Бели лук	3615	154	1524	1616= 45%	321	...

Парадајза је произведено просечно 18,7 kg по становнику, купуса – 29,7 kg, паприке – 19 kg, црног лука – 4 kg, а белог лука само пола килограма по становнику. Највећа производња парадајза и црног лука је у Региону Војводине, а купуса и паприке и белог лука у Региону Шумадије и Западне Србије. Регион Шумадије и Западне Србије обезбеђује 45% укупне производње а такође је на водећој позицији у укупној производњи и по питању паприке (43%) и белог лука (45%).

Графикон 2.4.1. Производња поврћа – парадајз, купус и кељ, паприка, бели и црни лук, 2012–2018. (t)

Можемо само да констатујемо практично константну производњу белог лука, док су црни лук и паприка имали растући тренд до 2015, а потом је дошло да мањег или већег смањења ових култура. Производња парадајза износи у просеку око 150 000 t и нема великих осцилација, док се за купус и кељ збирно уочава тенденција опадања – 2018. је производња била за скоро 100 000 t мања него 2012!

Шаргарепа, грашак, краставци и карфиол

Сада су на реду шаргарепа, грашак, краставци и карфиол. Како можемо видети из табеле 2.4.3, од ове четири културе највеће су површине под грашком, двоструко мање под краставцима, а петоструко мање под шаргарепом. И поред разлике у површинама, по природи ствари, много су већи приноси краставаца и износе преко 42 000 t, а грашка је произведено око 29 000 t. Шаргарепа је у овој групи на трећем месту, а карфиол на последњем, четвртном месту.

Табела 2.4.3. Површине под поврћем – шаргарепа, грашак, краставци и карфиол, 2018. (ha)

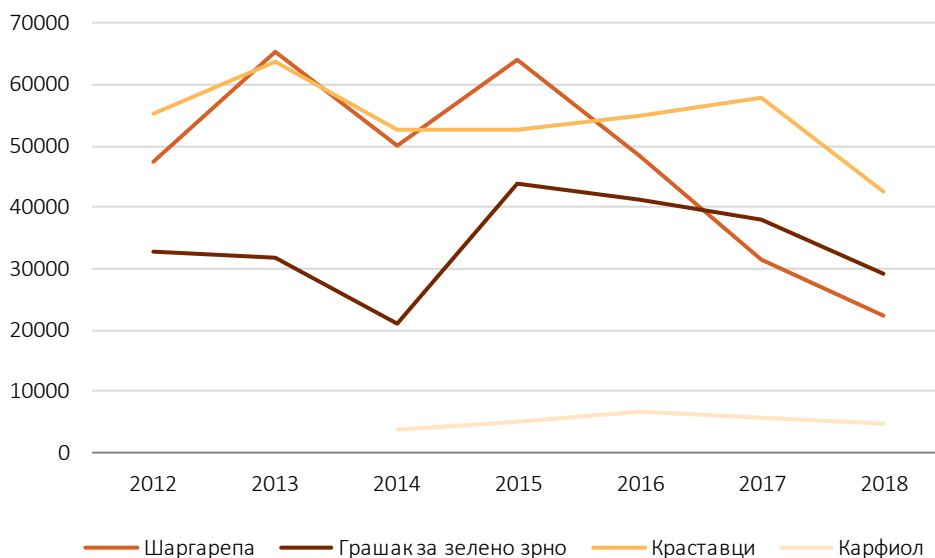
	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Шаргарепа	1385	71	708	522	84	...
Грашак	6736	783	3609	1361	983	...
Краставац	3220	142	569	1320	1189	...
Карфиол	347	33	134	99	81	...

Табела 2.4.3.а Производња поврћа – шаргарепа, грашак, краставци и карфиол, 2018. (t)

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Шаргарепа	22203	1001	15468	4974	760	...
Грашак за зелено зрно	29261	3166	17991	5023	3081	...
Краставац	42539	1588	7624	18782	14545	...
Карфиол	4817	444	2172	1289	913	...

Кретање производње у протеклих шест година је приказано на графикану 2.4.2.

Графикон 2.4.2. Производња поврћа – шаргарепа, грашак, краставци и карфиол, 2012–2018. (t)

У вези с графиконом 2.4.2 напоменимо да се карфиол, као посебна категорија, посматра тек од 2014, па стога података за раније године нема. Производња шаргарепе доживљава велики пад од 2012, кад је износила преко 60 000 t, док је сада три пута мања! То је веома здраво и корисно поврће које се у исхрани конзумира свеже, у салатима, као сок, или у припремању јела. Са овом производњом од 22 203 t, кад би сва била утрошена непосредно за исхрану, имали бисмо само 3,1 kg по становнику на годину дана, дакле ни 9 (девет) грама дневно!

Производња грашка се, после великих осцилација, вратила на ниво близак ономе од пре шест година, док је производња краставаца опала у односу на 2012. за преко 10 000 t.

Остале културе са њиве или из баште

У Анкети су и своје посебно место имале омиљене летње послastiце диње и лубенице, а класификоване су у исту групу са поврћем и према месту гајења. Такође, по истом класификационом принципу, овде ће своје место наћи и јагоде.

На основу Анкете дошло се до података о површинама под овим културама, као и о укупној производњи по регионима:

Табела 2.4.4. Површине и производња за диње и лубенице, 2018.

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Површина, ha	6814	218	3203	1063	2330	...
Производња, t	199419	5860	122434	23904	47221	...

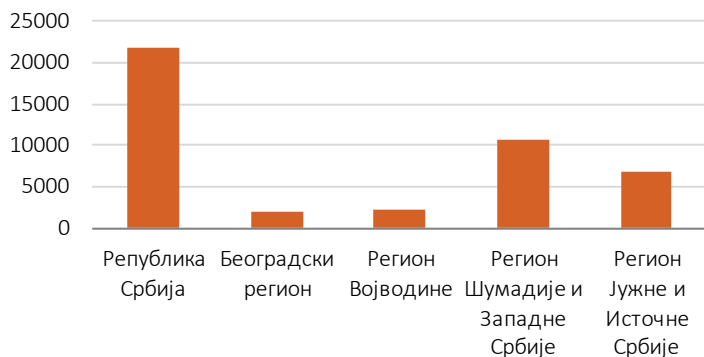
Највише бостана (диње и лубенице) производи се у Региону Војводине, и то 61% укупне количине. Иако је у Региону Војводине под бостаном око 3 000 ha, а у Региону Шумадије и Западне Србије око хиљаду ha, произведене количине нису у истој сразмери – Регион Војводине има око пет пута већу производњу. Кад су посреди Регион Шумадије и Западне Србије и Регион Источне и Јужне Србије, ту је однос површина и произведених количина исти и износи 1:2.

Неколико речи и о јагодама. Јагоде су осетљиво воће и укупна производња и квалитет зависе и од временских услова. Због места и начина гајења, оне се сврставају уз остале културе које се гаје на ораницама и у баштама.

Нека места су у већој мери оријентисана на производњу јагода – једно од њих је село Метлић у шабачкој општини, у коме поједина домаћинства имају и по неколико километара врста са јагодама, на црној фолији, обезбеђених системом заливања. Гаје се разне сорте и у највећој мери се произведене количине предају откупним станицама/хладњачама и намењене су извозу. Цене варирају, па су тако у сезони 2017. биле изузетно повољне, а већ следеће године и двоструко мање. У време писања ове публикације (мај 2019), откупне цене су биле високе (11. маја у Поцерини – 230 динара по килограму). Пошто је уследило кишно време, род ће свакако бити мањи у односу на могућности према засађеним површинама. То утиче и на квалитет (слаткоћа, укус), а повећава могућност труљења.

У интензивном гајењу се користи доста хемијских средстава, а да она нису безазлена говори чињеница да при прскању многи пољопривредници носе – маске! Поштовање каренце (периода без примене хемијских средстава пре брања) побољшано је услед захтева и контроле увозника (нпр. са подручја Русије). При контроли степена загађености у овом и другим случајевима, сведоци смо и да се стандарди померају, не са циљем заштите потрошача и укупног побољшања квалитета, него ради усклађивања са постојећим стањем. Чињеницу да су средства за прскање опасна (иако се у селу користи еуфемизам „поливање јагода“) сељаци знају, па за сопствене потребе одвајају део који врло мало или никако не третирају – тако да профитерство доводи до лицемерја и губљења поверења потрошача у произвођаче.

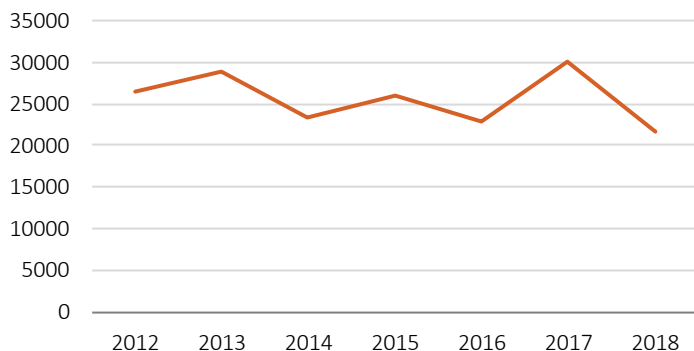
Графикон 2.4.3. Производња јагода, 2018. (t)

Прецизније: укупна производња је 21 735 t, од чега у Региону Београда 2 078, Региону Војводине 2 217, Региону Шумадије и Западне Србије 10 561 и Региону Јужне и Источне Србије 6 879 t, што је, у процентима, редом по регионима: 9,6%, 10,2%, 48,6% и 31,6%.

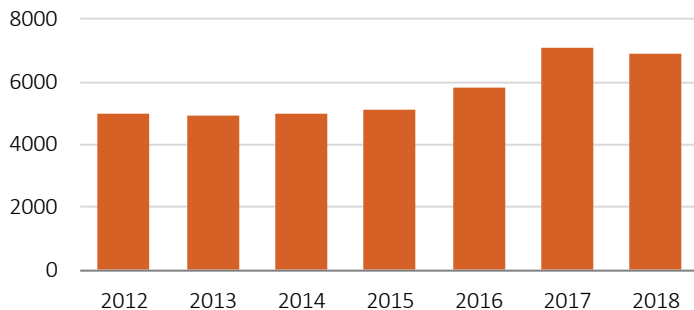
Како је текла производња у протеклом периоду, видимо на графикону:

Графикон 2.4.4. Производња јагода, 2012–2018. (t)

Осцилације због временских услова и услова тржишта су очигледне. Интересантно је да површине под засадима јагода немају исти карактер. Оне су, наиме, биле константне до 2015, а онда су повећаване, али то није пратио исти тренд и у производњи. Корелација тих двеју величина је 0,3.

Графикон 2.4.5. Површине под јагодама, 2012–2018. (ha)

Овде ћемо навести и површине које заузима поврће неспецификовано у упитнику Анкете (тиквице, келераба, ротквице, роткве [црне и беле], дајкон [кинеска ротква], броколи, плави патлиџан, празилук, целер идр.). Свака од ових намирница има одређену хранљиву и нутриционистичку вредност и за уравнотежену и правилну исхрану би требало све њих укључивати у оброке.

Табела 2.4.5. Површине под осталим поврћем (неспецификованим у Анкети), 2018.

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Површине, ha	3518	201	1357	1318	642	...

И на крају, мада печурке не спадају по биолошким карактеристикама у поврће, рецимо и неколико речи о њиховом гајењу.

У Анкети се 65 газдинстава изјаснило да има површине са којих убира печурке, а на основу њихових одговора о ефективним површинама (заокружено на стотине хектара у табели 2.4.6) са којих убирају печурке дошло се до следеће слике за целу земљу.

Табела 2.4.6. Печурке – број газдинстава и површине, 2018.

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Број газдинстава	403	52	45	76	231	...
Површине, ha	116900	20100	13300	32300	51200	...

Највеће површине (44%) и највећи број газдинстава су у Региону Јужне и Источне Србије.

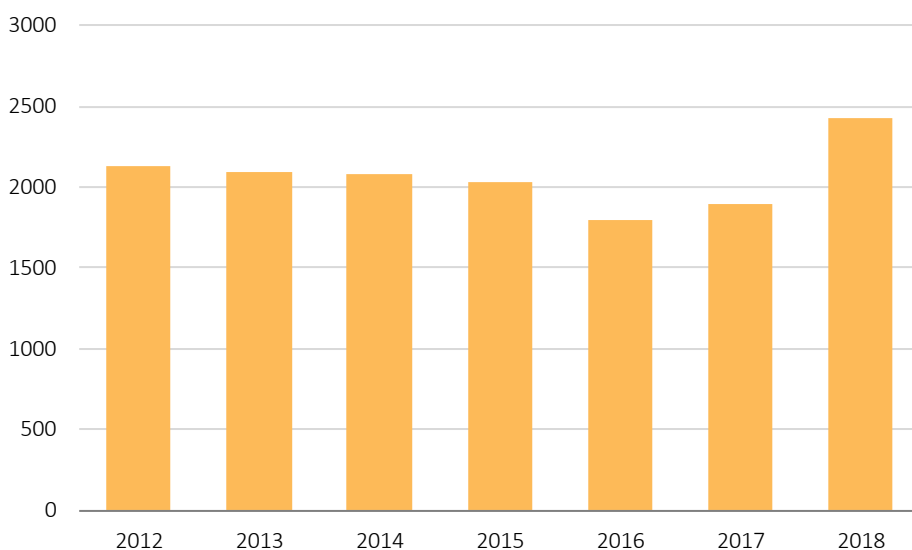
2.5. Лековито, ароматично и зачинско биље

Лековитост многих биљака је од давнина позната у народу, али, нажалост, нека од тих старих знања полако нестају из свести људи. Одређене биљке (које се гаје или су самоникле) са јаким антипаразитским, антибактеријским и антигљивичним особинама се ређе користе у исхрани, док се у случају здравствених проблема велика већина становништва (и медицинског особља) опредељује за (хемијске) лекове. Заборавља се и/или потискује чињеница да је храна лек.

Набројимо само неке од познатих лековитих и ароматичних биљака са наших простора: камилица, коприва, хајдучка трава, гавез, слез, дуд (чај од листа црног дуда смањује ниво шећера у крви), невен (лековито уље), кантарион (лековито уље, чај), боквица, маслачак, нана (мента), лаванда, жалфија, матичњак, мајчина душица и чубар (користи се као љут зачин). Због велике разноврсности биља, званична статистика прати само укупне површине под лековитим биљем.

Површине под лековитим и ароматичним биљем од 2012. до 2018. показују релативно константан ниво до 2015, пад у 2016. и потом узлазну линију, као што се види на графикону.

Графикон 2.5.1. Површине под лековитим, ароматичним и зачинским биљем, 2012–2018. (ха)

Тренутна слика по регионима дата је у табели 2.5.1. Изузетно предњачи Регион Војводине, где се налази 87% од укупне површине под лековитим, ароматичним и зачинским биљем, док је и преосталих 13% расподељено неравномерно, јер Регион Источне и Јужне Србије има 11% од укупне површине коју ове културе тренутно имају у Србији.

Табела 2.5.1. Површине под лековитим, ароматичним и зачинским биљем, 2018.

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Површина, ха	2430	21	2110	32	267	...

2.6. Цвеће и украсно биље

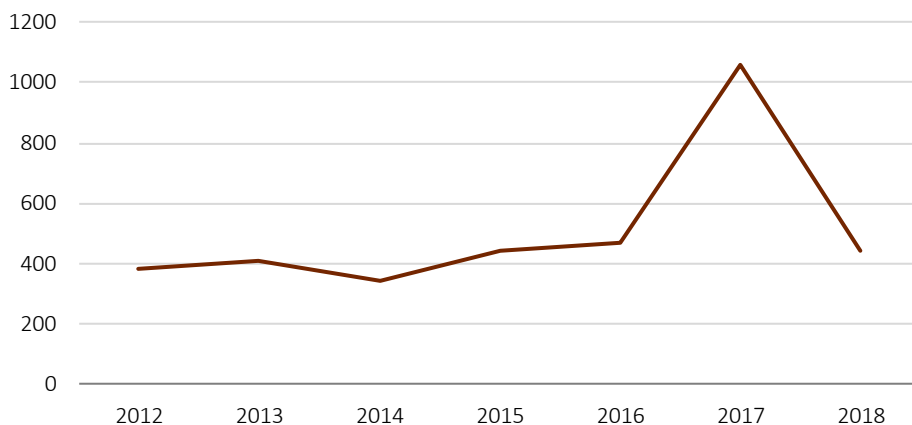
Известан број газдинстава се бави производњом цвећа и украсног биља, па то можемо погледати у табели 2.6.1, где запажамо да су газдинства у Региону Војводине и Региону Шумадије и Западне Србије активна у овој области и заједно имају око $\frac{3}{4}$ од укупне површине са овом наменом.

Табела 2.6.1. Површине под цвећем и украсним биљем, 2018.

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Површина – укупно, ha	440	43	196	145	56	...

Цвеће и украсно биље газдинства често приказују на изложбама, односно сајмовима хортикултуре, а негде се организују и фестивали цвећа, као што, на пример, расадник ружа „Топаловић“ из Липолиста, у сарадњи са општином Шабац, организује, већ неколико година у месецу јуну, вишедневни фестивал посвећен ружи – „Руже Липолиста“.

Графикон 2.6.1. Површине под цвећем и украсним биљем у Републици Србији, 2012–2018. (ha)

У периоду 2012–2016. бележимо груписање вредности око 400 хектара, док подаци за 2017. знатно одскачу од те вредности и означавају да је тада површина била око 2,5 пута већа од претходног вишегодишњег просека, а потом се опет практично вратила на претходни просек. Разлоге скока и пада би вредело истражити.

Убацимо овде, уз лековито биље и цвеће, и њихове вредне посетиоце – пчеле. У Анкети се 5 319 газдинстава изјаснило да поседује пчелиња друштва, а такође и колики број. На основу тога за целу земљу може се сматрати валидном слика дата у табели 2.6.2.

Табела 2.6.2. Пчеларство – број газдинстава и кошница (укупно), 2018.

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Газдинства	29495	1190	3837	14811	9596	...
Кошнице	974258	43864	205278	413351	311764	...

У Региону Шумадије и Западне Србије налази се 50% од укупног броја газдинстава која држе пчеле, као и 42% укупног броја кошница. У Анкети су прецизиране и врсте кошница, а овде смо дали само укупан број.

Пчеларство је значајна привредна грана, јер уз мед ту су и мљеч, Polen и саће у меду. – све значајне лековите намирнице, а осим у исхрани, пчеларски производи се користе и у козметици. Важну улогу пчела у опрашивању биљака не треба сметнути са ума – без пчела скоро ништа не бисмо ни имали. Пчеле су, с друге стране, угрожене применом хербицида и пестицида и стога се опет као једина права алтернатива појављује органско гајење хране, јер у том случају воћари могу истовремено бити и пчелари, а приноси би могли само бити већи.

3. Најчешће гајене воћне врсте

Производња воћа је доста заступљена у Србији, што је резултат како традиције, тако и савремених услова тржишта. Али ти исти услови тржишта, као и временски услови, утичу у великој мери на цене и обим производње, односно на квалитет.

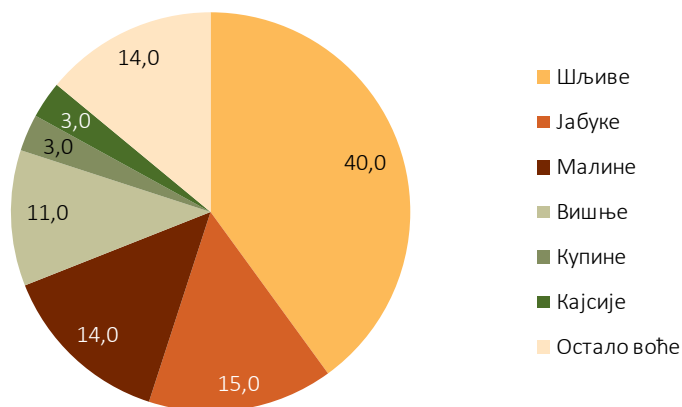
Познавање реалне ситуације на основу Анкете 2018. може помоћи да се донесу одговарајућа решења и мере за унапређење воћарства, односно за превазилажење одређених проблема и постизање извесне стабилности производње. Анкета потврђује раније налазе (Попис пољопривреде 2012) о томе који региони су повољнији за воћарство, односно у којим регионима је оно више заступљено.

Према Попису пољопривреде из 2012. године, воћњаци су заузимали 4,8% површине пољопривредног земљишта. Анкета 2018. показује да је тај проценат 2,8, што је значајно смањење по површини, али ћемо видети да у случајевима интензивно гајених врста нема смањења производње. Климатски и земљишни услови су повољни у многим областима наше земље, па би требало да производња воћа буде више заступљена, и то не само у оним регионима где природни услови не одговарају за друге видове пољопривредне производње. Стога је, као што је наведено у студији „Воћарство“ (на основу Пописа пољопривреде 2012), неопходно, на нивоу читаве земље, радити на увођењу подстицајних мера, нових технологија и воћних врста. Додатно сматрамо да треба сачувати генетски потенцијал старих воћних сорти са наше територије и у том смеру промовисати обнову таквих засада.

Производња воћа чини отприлике једну десетину пољопривредне производње, па и у том невеликом обиму представља веома важну грану пољопривредне производње. Вредност воћа и квалитетних воћних прерађевина у исхрани, посебно деце, али и одраслих је незаменљива. Стога треба у том смислу и у том смеру радити на образовању становништва по питању важности воћа у исхрани. Произвођаче пак треба подстицати да понуде тржишту квалитетне воћне прерађевине (нпр. сокове и џемове без додатог шећера). У зимском периоду значајан допринос исхрани може да се оствари коришћењем замрзнутих и/или осушених сорти воћа, наравно оних које се на тај начин могу сачувати за употребу.

Најзаступљеније и на одређени начин најзначајније за воћарску производњу су, традиционално, шљиве, јабуке, вишње и малине (у овој студији не говоримо о виноградарству). Анкета 2018. показује да су те врсте и сада доминантне, а да за њима следе и кајсије, брескве, крушке, трешње и купине. Такође се гаје боровнице, аронија, рибизле и киви.

Графикон 3.1. Структура површина под воћним врстама, 2018. (%)

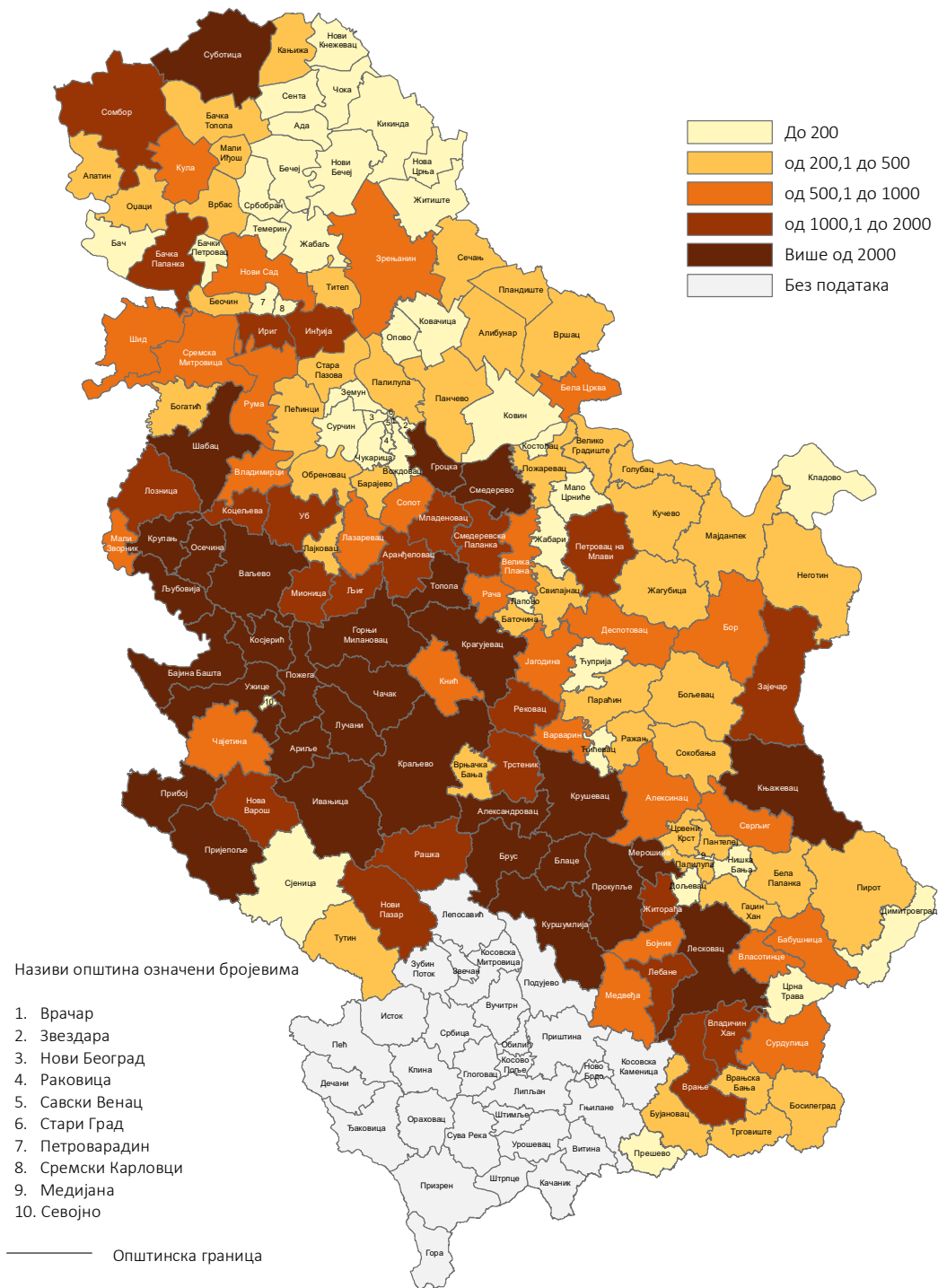

Свакако треба имати у виду да појединачна стабла у оквиру окућница нису обухваћена Анкетом, тако да је укупна производња воћа свакако већа, па и разноврснија, него што то Анкета показује. Статистички гледано, то не може укупно бити значајна разлика по количини, али са гледишта појединачних домаћинстава разлика јесте значајна, јер омогућава допуну у исхрани, било у свежем било у прерађеном стању (сокови и џемови), или изванредан приход од продаје на пијаци у месту становања или у најближој већој урбаној целини.

Анкетом су обухваћене и посебно издвојене површине под: коштичавим воћем (јабукe, крушке, брескве, нектарине, кајсије, трешње, вишње, шљиве и дуње), језграстим воћем (ораси и лешници), као и површине под бобичастим воћем (малине, купине, боровнице и друго). У категорији „остале воћне врсте“ налазе се киви, смокве, мушмуле, дрењине и др. Остале воћне врсте се посматрају збирно и не бележи се њихова производња, већ само површине које заузимају.

Као што можемо видети са графикана 3.1, шљиве заузимају 40% укупне површине под воћним врстама. Индикативан је податак да све остале врсте воћа (осим шљиве, јабукe, малине, вишње, купине и кајсије) заједно заузимају 14% површине, дакле нешто око једне седмине површине. Одговор на питање зашто има тако мало површина под другим сортама воћа и где би се и које сорте могле више гајити требало би да дају пољопривредни и тржишни експерти.

Карта 3.1. Површине воћњака по општинама (ha)

На карти 3.1 видимо слику која је очекивана – истичу се исти делови земље са великим површинама воћњака. Општина Суботица се, можда за неке неочекивано, појављује међу општинама са великим површинама воћњака. Разлози су у климатским условима и квалитету земљишта, па је то искоришћено на најповољнији начин – засадима воћа.

3.1. Коштичаво воће

У овом делу ћемо укратко анализирати ситуацију у производњи коштичавог воћа: јабука, крушака, дуња, шљива, вишања, бресака, кајсија и трешања. Све су то традиционално гајене воћне врсте и заузимају укупно скоро 142 000 ha.

Табела 3.1.1. Површине под коштичавим воћем, 2018. (ha)

Воћне врсте	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Јабукe	26658	1561	7131	11402	6564	...
Крушке	4977	369	1114	2262	1232	...
Дуње	1947	65	228	605	1049	...
Шљиве	72923	2289	2559	48682	19393	...
Вишње	19579	718	1705	3895	13261	...
Брескве	5176	1949	1003	615	1609	...
Кајсије	6040	2784	1030	1566	660	...
Трешње	4335	2095	465	1078	698	...

Највеће површине у табели су означене наранџастом бојом.

Интересантно је анализирати колике су површине плантажних воћњака у односу на укупну површину воћњака. На основу Анкете, учешће плантажних воћњака у укупној површини воћњака по воћним врстама и регионима варира од 36,6% (шљиве) у Региону Шумадије и Западне Србије до 95,5% (брескве) у Београдском региону. Аналогно је на територији Србије – само је 40% укупне површине под шљивама типа плантажних воћњака, док је 89% укупне површине под бресквама тог типа.

Глобално, највеће површине су под засадима шљива (екстензивним и интензивним) и укупно износе скоро 73 000 ha, док под засадима јабука (екстензивним и интензивним) имамо на нивоу земље близу 27 000 ha. С обзиром на неједнаки однос интензивних и екстензивних засада у случају шљива, укупна производња јабука превазилази укупну производњу шљива. Следећа табела говори о производњи коштичавог воћа према Анкети 2018.

Табела 3.1.2. Производња коштичавог воћа, 2018. (t)

Воћне врсте	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Јабукe	460404	26390	178266	144784	110964	...
Крушке	53905	3965	9535	24598	15808	...
Дуње	12318	5255	1336	3919	7063	...
Шљиве	430199	25829	32816	267665	103890	...
Вишње	128023	24338	8811	15527	103685	...
Брескве	50249	28734	16935	11800	21515	...
Кајсије	25414	11193	6121	5030	3070	...
Трешње	19153	8846	7429	1417	10307	...

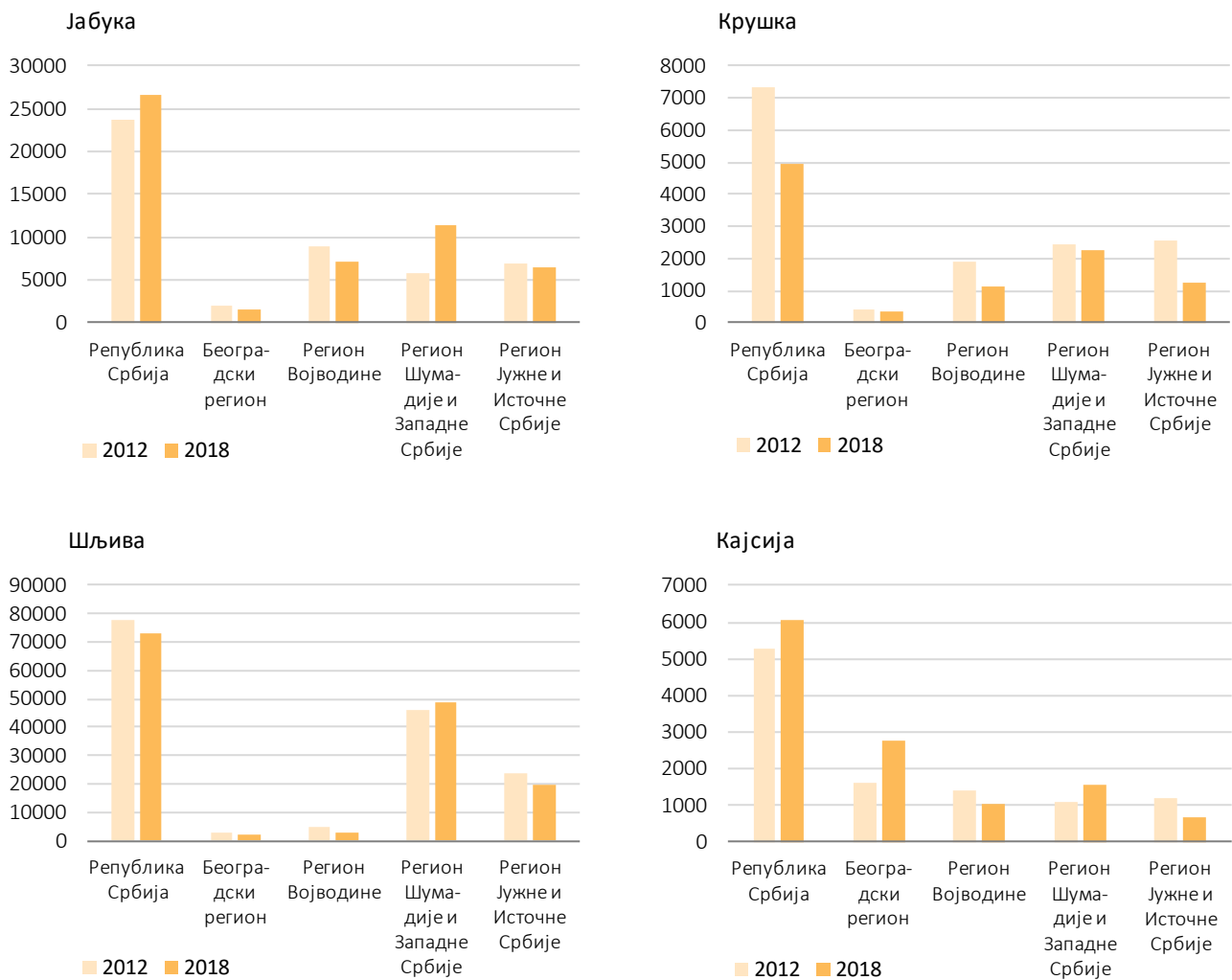
У Србији је Београдски регион на првом месту по производњи бресака и кајсија, Регион Војводине на првом месту по производњи јабука, Регион Шумадије и Западне Србије је на првом месту по производњи шљива и крушака, док је Регион Јужне и Источне Србије на првом месту по производњи трешања, вишања и дуња.

У процентима од укупне производње одговарајуће врсте имамо да Региони Војводине и Шумадије и Западне Србије заједно производе 70% јабука, крушака је највише у Шумадији и Западној Србији – 46%, дуње преовлађују у Јужној и Источној Србији са 57%, шљива у Шумадији и Западној Србији има 62%, а убедљиво је највећи проценат производње вишања у Јужној и Источној Србији – 81% укупне производње вишања. Брескве и кајсије Београдског региона чине 57% односно 44% укупне производње, а са 54% у производњи трешања предњачи Регион Јужне и Источне Србије.

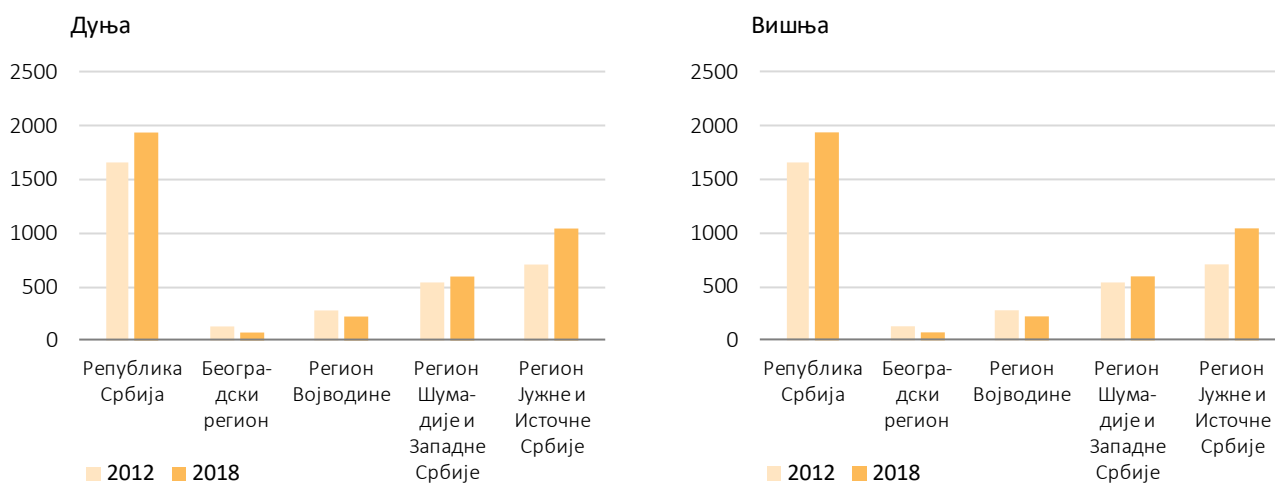
Анализираћемо и промене површина под воћем у односу на резултате Пописа пољопривреде 2012. и Анкете 2018.

На основу података, видимо да је за неке воћне врсте дошло и до значајног повећања површина које су под њима у односу на 2012. Повећање је највише изражено (гледано за Србију у целини) за: вишње, кајсије, јабуке и дуње, док је до смањења површина дошло у случају крушака (значајан пад), а исто важи, мада у мањој мери, и за шљиве.

Графикон 3.1.1. Упоредни преглед површина под воћем по регионима, 2012. и 2018. (ха)

Графикон 3.1.1. Упоредни преглед површина под воћем по регионима, 2012. и 2018. (наставак)

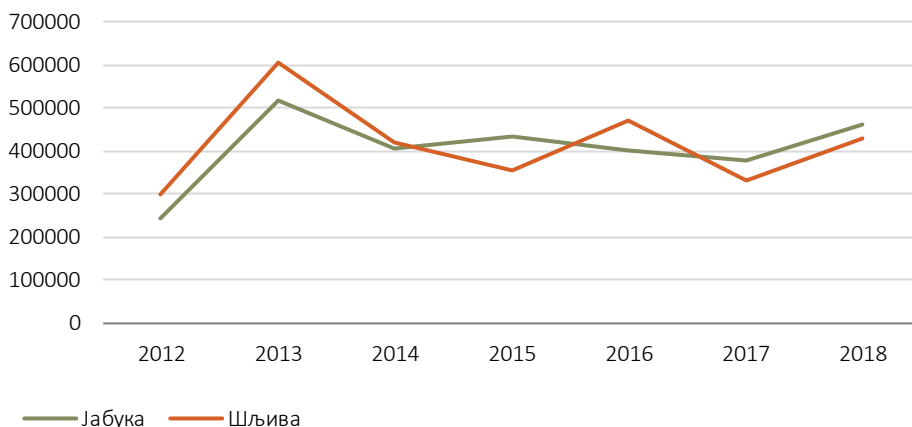

Производња пак показује мање или веће осцилације по годинама и по врстама. Разлози се могу наћи у колебању тржишта, временским условима и наизменичној повећаној родности.

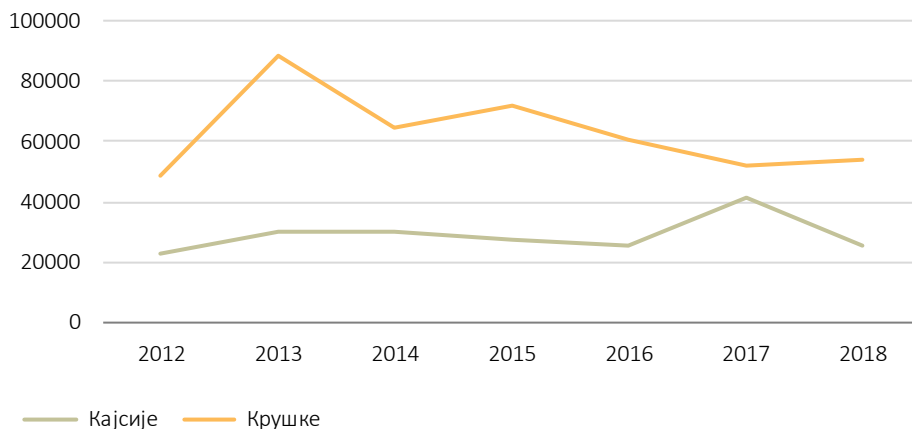
Према графиконима 3.1.2 и 3.1.3, производња јабука од 2013. је без значајних осцилација, док производња шљива варира са узастопним израженим максимумима и минимумима.

Производња крушака се скоро вратила на ниво 2012, што је очигледна последица значајног смањења укупних површина под засадима крушака. Кајсије се, осим 2017, која је била изузетно повољна за њих, мање-више производе у константној количини.

Графикон 3.1.2. Производња јабука и шљива, 2012–2018. (t)

Графикон 3.1.3. Производња крушака и кајсија, 2012–2018. (t)

Јабукe

Јабукe се сматрају најздравијим воћем, не само код нас него и у осталим областима где успевају. Сетимо се само енглеске изреке: „An apple a day, keeps the doctor away!“. Због традиције и потражње, доминира број воћњака у којима се гаје јабукe, али су оне честе и у сеоским двориштима и на окућницама. Постоји велик број сорти јабукa, а код нас су честе: златни и црвени делишес, ајдаред, јонаголд, грени смит и глостер. Нове сорте стално настају, али је хвале вредна и свака активност на очувању генетског потенцијала старих сорти (чувене кожаре, слатке и мирисне петроваче). Плодови јабукa су доступни на тржишту у свежем стању од половине лета до позне јесени. Наша земља их производи у довољним количинама, као што ћемо видети из података који следе, али смо сведоци и да се јабукe увозе. Јабукe добро подносе ниске зимске температуре, а различите сорте доспевају за брање од лета до касне јесени, па није ни чудо да су, уз шљиве, доминантна воћна врста у нашој земљи.

Према укупној површини (воћњаци и плантажни воћњаци), јабукe заузимају 26 658 ха, односно 0,8% укупног расположивог земљишта. У 2018. години произведено је 460 404 t јабукa, односно око 66 kg по становнику. Рачунамо и најмлађе, јер се за њих користе сокови и кашице од јабукa.

Јабукe се највише гаје у областима: Златиборској (на 3 099 ха), Моравичкој (2 327), Подунавској (2 119), Сремској (1 955) и Расинској (1 696).

Крушке

Крушака код нас такође има разних врста, а увде се и нове сорте. У укупној производњи воћа у 2018. години крушка заузима 3,2% и стога је на шестом месту.

Према укупној површини (воћњаци и плантажни воћњаци), крушке заузимају 4 977 ха, односно 0,14% укупног расположивог земљишта. Укупна производња крушака у 2018. години износи 53 905 t, па би то значило да се на нивоу земље произвело око 8 kg крушака по становнику. Крушке се користе за исхрану у свежем стању или као сокови, а део се користи и за печење ракије.

Највише су заступљене у Моравичкој области (на 455 ха), затим у Расинској (417), Златиборској (405), Сремској (393) и Београдској (369).

Дуње

Дуња има више врста, а свакако се уводе и нове сорте. У укупној производњи воћа у 2018. години, дуња заузима 0,7% и по томе је на дванаестом месту.

Према укупној површини (воћњаци и плантажни воћњаци), дуње заузимају 1 947 ha, односно око 0,1% укупног расположивог земљишта. Укупна производња дуња у 2018. години износила је 12 318, односно око 1,8 kg по становнику. Дуње се користе за исхрану у свежем стању или као сокови и компоти, а куване као слатко и сулц.

Највише су заступљене у Зајечарској области (333 ha), Топличкој области (177), Расинској области (151), Пчињској области (146) и Рашкој области (103).

Шљиве

У нашој земљи има разних врста шљива (стенлеј, пожегача), а уводе се и нове сорте. У укупној производњи воћа у 2018. години шљива заузима 25,7% и стога је на другом месту. Занимљиво је да у укупној количини шљиве (430 хиљада тона) не заостају много за јабукама (460 хиљада тона).

Према укупној површини (воћњаци и плантажни воћњаци), шљиве заузимају 72 923 ha, односно око 2,1% укупног расположивог земљишта. Укупна производња шљива у 2018. години износила је 430 199 t, односно око 61 kg по становнику. Шљиве се користе за исхрану у свежем стању или за прављење сокова, џемова или слатког, а добар део се користи и за печење ракије (те податке немамо у Анкети, али се то може претпоставити због традиције). Велика је потражња и за сувим шљивама.

Највише су заступљене у следећим областима: Златиборска (10 681 ha), Колубарска (8 679), Шумадијска (6 602), Топличка (6 545) и Мачванска (6 141).

Вишње

Вишања такође има традиционално разних врста, раних и позних, а свакако се уводе и нове сорте. У укупној производњи воћа у 2018. години вишња заузима 7,6% и стога је на четвртном месту.

Према укупној површини (воћњаци и плантажни воћњаци), вишње заузимају 19 579 ha, што чини 0,6% укупног расположивог земљишта. Укупна производња вишања у 2018. години износила је 128 023 t, што значи да се по становнику произвело око 2,8 kg. Вишње се користе за исхрану у свежем стању или као сокови, а део се користи и за ликере или додаје у ракију („вишњевача“). Добро подноси замрзавање, па један део производње одлази у тврху.

Највише су заступљене у Топличкој области (4 211 ha), Зајечарској области (2 693), Јабланичкој области (2 376), Нишавској области (1 904) и Подунавској области (1 513).

Брескве

Бресква је пореклом из Персије, али се већ дуго гаји и на нашим просторима. Постоје разне врсте, међу којима је и тзв. виноградарска бресква. Уводе се и нове сорте, а нектарине су издвојене као посебна врста и њихова производња је бележена у Анкети.

У укупној производњи воћа у 2018. години бресква заузима око 3% и стога је на седмом месту.

Према укупној површини (воћњаци и плантажни воћњаци), брескве заузимају 5 176 ha, односно 0,15% укупног расположивог земљишта Републике Србије. Укупна производња крушака у 2018. години износила је 50 249 t, односно нешто више од 7 kg по становнику. Брескве се користе за исхрану у свежем стању или као сокови и компоти.

Највише површина, посматрано у ha, брескве заузимају у Београдској области (1 949), а затим следи Подунавска област (1 485), па следеће три области, које на овој ранг листи укупно имају површину под бресквама мању него у Подунавској области: Сремска (530), Шумадијска (455) и Севернобачка (169).

Кајсије

Кајсије су веома здраво воће. Интересантан је пример народа Хунзе са обронака Хималаја, који у исхрани користе кајсије у свежем и сушеном облику – и оне представљају битан и велики део исхране – а просечна старост народа Хунзе је преко 100 година! У укупној производњи воћа у 2018. години у нашој земљи кајсија заузима 1,5% и стога је на деветом месту.

Према укупној површини (воћњаци и плантажни воћњаци), кајсије заузимају 6 040 ha, односно око 0,2% укупног расположивог земљишта. Укупна производња кајсија у 2018. години износила је 25 414 t, односно 3,6 kg по становнику. Кајсије се користе за исхрану у свежем стању или за прављење сокова, слатког и џемова, а део се користи и за печење ракије.

И кајсије су најзаступљеније у Београдској области (2 784 ha), а са значајно мањим површинама следе: Моравичка област (778), Подунавска област (477), Расинска област (341) и Јужнобачка област (256).

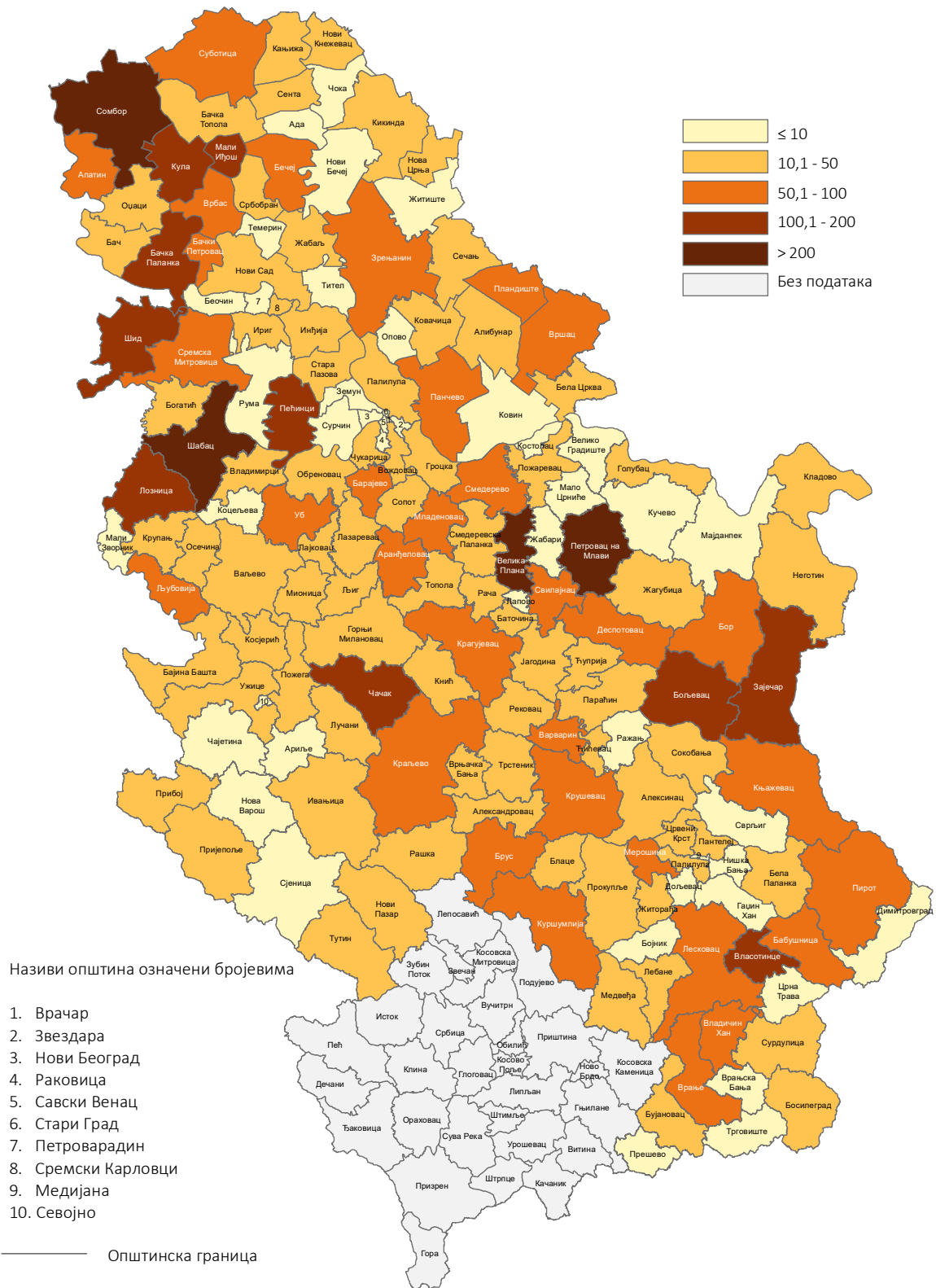
Трешње

Трешња је једна од врста воћа које се у нашим крајевима јавља у пролеће, већ око Ђурђевдана, и осим те, „ђурђевке“, има разних традиционално гајених врста, али су уведене и многе нове сорте, које углавном имају и доста високе цене на пијацама. У укупној производњи воћа у 2018. години, трешња заузима 1,1% и стога је на једанаестом месту.

Према укупној површини (воћњаци и плантажни воћњаци), трешње заузимају 4 335 ha, односно 0,12% од укупно расположивог земљишта. Укупна производња трешња у 2018. години износила је 19 153 t, што чини око 2,7 kg по становнику. Трешње се највише користе за исхрану у свежем стању или куване, као слатко и компоти.

И за трешње је највише површина у Београдској области (чувени Ритопек), и то 2 095 ha, а затим следе четири области које заједно имају мање површине под трешњама од Београдске: Подунавска област (383), Шумадијска област (230), Мачванска област (230) и Расинска област (207).

Карта 3.2. Површине под коштуњичавим воћем (ha)

3.2. Ораси и лешници

Језграсто воће је важан додаток исхрани у сировом стању, а може се користити и за добијање уља. При том, све језграсто воће – ораси, лешници, бадеми – погодно је за чување и транспорт.

Скоро свако двориште/окућница на селу има орах. Приноси зависе како од климатских услова, тако и од сорте. У табелама су дате површине и производња.

Табела 3.2.1. Површина под језграстим воћем, 2018. (ха)

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Ораси	2796	95	419	1069	1214	...
Лешници	4564	196	2335	1006	1028	...

Табела 3.2.2. Производња језграстог воћа, 2018. (t)

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Ораси	9266	484	2478	2499	4985	...
Лешници	5678	254	3274	1068	1194	...

Уочавамо значајну производњу ораха, скоро 5 000 t, у Региону Јужне и Источне Србије, што чини 54% укупне производње, док Регион Шумадије и Западне Србије, иако има само око 140 ха мање под орасима, има два пута мању производњу – 2 500 t. У ову производњу нису урачунати приноси са стабала у оквиру окућница.

Кад је реч о лешницима, површинама под лешницима и укупној производњи лешника (58%), предњачи Регион Војводине.

Ако гледамо на нивоу области, онда се по површинама под орасима издвајају: Расинска, Јабланичка, Зајечарска, Пчињска и Моравичка област редом са: 246, 196, 192, 166 и 156 ха, док лешници заузимају највише у Западнобачкој области (1 011 ха), а затим у Сремској (390), Мачванској (375), Јужнобачкој (369) и Севернобачкој области (248).

3.3. Бобичасто воће

Под бобичастим воћем су у Анкети биле обухваћене и посебно издвојене малине, купине и боровнице, док су рибизле, бруснице, огрозд и дуд класификовани као „остало бобичасто воће“ и њихова производња није регистрована, него само површине на којима се гаје. У следећим табелама су подаци о површинама (табела 3.3.1) и производњи бобичастог воћа (табела 3.3.2) по регионима у 2018. години.

Табела 3.3.1. Површине под бобичастим воћем, 2018. (ха)

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Малине	24901	146	733	21413	2609	...
Купине	6055	33	23	5245	754	...
Боровнице ¹	644	28	134	415	67	...
Друго бобичасто воће	495	22	69	252	152	...

¹ Због мале појаве, производња боровнице се не прати.

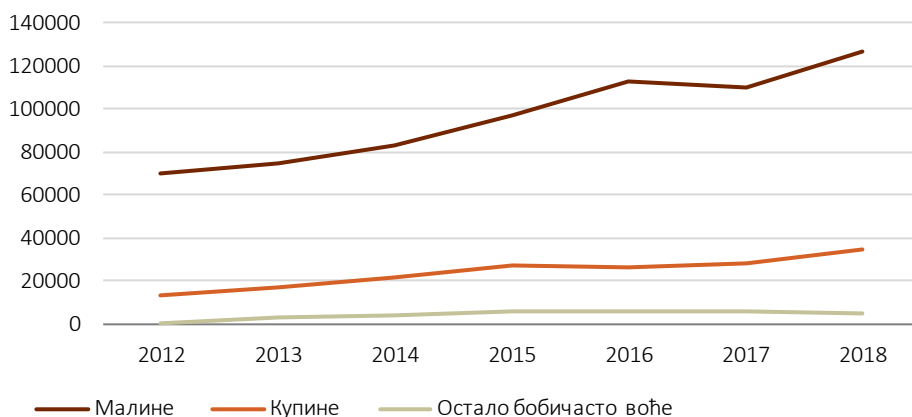
Табела 3.3.2. Производња бобичастог воћа, 2018. (t)

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Малине	127010	13731	5051	113279	8680	...
Купине	35062	1461	676	33601	785	...
Друго бобичасто воће	5109	527	271	4583	256	...

Регион Шумадије и Западне Србије у укупној производњи малина и купина учествује са 89%, односно 96%. Такође је овај регион на првом месту и по производњи осталог бобичастог воћа.

Производњу можемо пратити уназад, и овде посматрамо период од 2012. до 2018.

Графикон 3.3.1. Производња бобичастог воћа, 2012–2018. (t)

На графикону 3.3.1, који приказује производњу бобичастог воћа, запажамо значајан растући тренд у случају малине, сасвим благ растући тренд у случају купине, док све остало бобичасто воће има практично константну и невелику производњу.

Малине

Према подацима за 2018. годину, у укупној производњи бобичастог воћа малина заузима 77,59% и стога је на првом месту.

Према укупној површини, малине заузимају 24 901 ha, односно 0,72% од укупног расположивог земљишта. Укупна производња малина у 2018. години износила је 127 010 t, односно око 18 kg по становнику. Малине се користе за исхрану у свежем стању, за сокове или куване, као слатко и џемови, али се и замрзавају.

Повећање производње прате и веће површине, па тако у Златиборској области под малинама има 7 919 ha, у Моравичкој – 4 341 и Мачванској – 3 532. Следе Расинска област, са 2 382 ha, и Колубарска област, са 1 969 ha.

Купине

Купине су специфичне по свом високом садржају гвожђа, због чега су веома корисне у исхрани. Анкетом су обухваћене гајене сорте купина, док изврстан и најбољи мали проценат купина у слободној продаји потиче од тзв. дивљих купина, које су (уколико се не беру поред пута) по укусу и саставу друкчије од гајених купина, а како расту и дозревају без вештачких додатака и примене хербицида у својој непосредној околини, могу се сматрати изузетно здравим воћем.

Према подацима за 2018. годину, у укупној производњи бобичастог воћа купина заузима 18,87% и стога је на другом месту.

Према укупној површини, купине заузимају 6 055 ha, односно 0,17% од укупног расположивог земљишта. Укупна производња купина у 2018. години износила је 35 062 t, односно око 5 kg по становнику. Купине се највише користе за исхрану у свежем стању и за сокове или куване, као слатко, џемови. Ту је и купиново вино, а такође се део производње износи у продају у замрзнутом стању.

У гајењу купина предњачи Мачванска област, са укупно 1 495 ha, а следе Колубарска област (1 363), Расинска област (1 091), Моравичка (640) и на петом месту Златиборска област са 435 ha. У свим осталим областима под купинама је 1 031 ha, тј. преостала шестина површине под купинама.

Боровнице

Боровнице заузимају највеће површине у Златиборској области, и то 193 ha, док је на другом месту Севернобачка област са 129 ha. Мачванска, Колубарска и Поморавска област које их следе имају знатно мање површине под боровницом (редом): 86, 43 и 36 ha, док све остале површине под интензивно гајеним боровницама заузимају само 157 ha.

Уместо закључка – да ли ћемо се правилније хранити?

Ако бисмо гледали само по потенцијалу – произведеним намирницама (воћу и поврћу) и наведеним количинама, могли бисмо помислити да је све скоро идеално – производе се разне врсте воћа и поврћа које би могле обезбедити здраву и уравнотежену исхрану. Како доминирају „стандардне“ намирнице, идеална слика о разноврсној исхрани бледи, јер се изобиље, које се наизглед нуди, односи на „класичне“ врсте воћа, поврћа и жита. Постоје многе врсте воћа и поврћа које Анкетом нису обухваћене, јер се фактички не гаје, а представљају врло здраве намирнице. Набројимо неке од њих: чичока, коју можемо користити и у пресном стању за салату, а и као барену или у рерни печену, дивље самоникло поврће као што су коприва, маслчак,, дрењине, трњине (наравно, не треба их брати поред пута) итд.

У продавницама наилазимо на многе сорте воћа и поврћа, као и на махунарке и житарице из увоза, услед чега се смањује производња тих култура код нас. Све то спада у домен планирања државне економије и привреде, па стога није тема ове публикације. Овде само скрећемо пажњу на чињеницу да људима највише одговарају намирнице из сопственог поднебља, па у том смислу сматрамо да је наш пасуљ бољи од увозног, макар тај био и јефтинији.

Ако би се сва производња воћа и поврћа правилно и у потпуности искористила, сигурно бисмо били међу најздравијим нацијама на свету. Нажалост, пуно рода остане да иструли на њивама, по баштама и воћњацима – недостатак радне снаге, ниске цене, временски услови и сл. Такође, ни све што се изнесе на тржиште не буде продато и пропада. Ова анкета није обухватала детаље о обиму производње који се издваја за непосредну производњу (без прераде), само имамо податке о томе да је око 80% породичних газдинстава продавало своје производе, и да је при том око трећина, тачније 32%, била продаја непосредним потрошачима. Нека породична газдинства су више од половине сопствене производње користила за своје потребе (15% газдинстава), а нека нису ни продавала своје производе (21% од породичних газдинстава која су учествовала у Анкети).

Анкета садржи податак о газдинствима која се баве органском производњом (тј. имају званичне сертификате за биљне и животињске производе добијене методама органске производње). Питање у Анкети је гласило: „Да ли се газдинство бави органском производњом или је у фази преласка на органску производњу?“ На основу одговора од укупног броја анкетираних газдинстава (што је, да подсетимо, 104 922 газдинства), потврђених одговора на то питање није било много, и валидна процена за целу земљу даје бројку од око 4 664 газдинства (од 626 865), што чини 7,4 промила укупног броја газдинстава, а то је безмало симболично – седам на хиљаду газдинстава. Врсте и обим органске производње нису дати у Анкети, па остаје да се тим, за здравље људи и одрживи развој земље битним питањем позабави нека друга студија.

Подаци које нам Анкета не пружа, а који показују да произведено воће и поврће може бити и штетно по здравље, односе се на употребу разних хемијских средстава у гајењу воћа и поврћа.

Пестициди и хербициди су отровна једињења и кроз храну се, макар и у минималним количинама, уносе у организам. Само 10–15% примењених пестицида доспе до циљаних штеточина, док остало завршава у ваздуху, води и земљишту. Повећана количина пестицида је пронађена у урину код деце у студији која је обухватила преко 1 100 деце. Питање поштовања каренце (периода БЕЗ употребе пестицида и/или средстава за прихрањивање пре жетве односно пре брања) у Анкети није постављано. Но, и да је постављено, спада у питања на која се, нажалост, не може очекивати у потпуности истинит одговор, осим, можда, на великим газдинствима, и једино се у некој будућој анкети може применом апостериорних вероватноћа оценити вероватноћа оних који поштују период каренце. То се може постићи преко резултата одговарајућег „неутралног“ питања, што је познато у теорији вероватноће.

Такође, питање искључивања хемијских једињења у обради земље, воћарству и повртарству треба што пре означити као стратегијско питање развоја земље. Наиме, студије показују да је квалитет земљишта деградиран и да је потребно бар 50 (педесет) година без садашњег начина третирања земљишта да се оно опорави. У том смислу је производња органске хране приоритет и циљ коме треба тежити.

Пошто су површине под ражи, јечмом и овсом значајно мање, као и укупна њихова производња, поставља се питање колики је удео тих култура у исхрани становништва. Ражани, овсени, јечмени хлебови и хлебови од мешавина тих житарица могу се наћи у неким квалитетнијим радњама, у већим местима. Како на селу више практично нико не меси хлеб, већ је све у рукама пекара и пекарске индустрије, велика је вероватноћа да се и по питању ове важне намирнице становништво лоше храни.

У оквиру ове тематике треба напоменути да је у данашње време структура агросистема веома упрошћена, не само код него и у свету: само 12 врста жита, 23 врсте поврћа и 35 врста воћа се гаје, а јечам, кукуруз, пиринач и пшеница заузимају скоро 40% укупног обрадивог земљишта. Такође, у светским размерама, интензивирање пољопривредне производње претвара обрадиво земљиште у пустињу по стопи од 2 300 km² годишње. У студији УН још 1991. је констатовано: „Различити начини управљања земљиштем довели су до деградације 38% обрадивог земљишта.“

Литература

1. Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018, Методолошко упутство, Београд, 2018, РЗС
2. Пољопривреда у Републици Србији: Попис пољопривреде 2012. Воћарство, др Кесеровић Зоран и др., Београд, 2014, РЗС
3. Slučajni procesi i vremenske serije, V. Jevremović, J. Mališić, 2008., Matematički fakultet, Beograd
4. Larsen, R. J; Marx, M. L, An Introduction to Mathematical Statistics and Its Applications, Pearson Prentice Hall, London, 2006
5. Тајне правилне исхране, 1 и 2, Георгије Назаров, Београд, 2012, Прометеј
6. Масанобу Фукуока, Револуција једне сламке, Архит ДОО, 2008.
7. Масанобу Фукуока, Природна земљорадња, Кокоро, Београд, 2015.
8. Монахиња Атанасија Рашић, Баште као некад, манастир Рукумија, 2013.
9. Рут Стаут и Ричард Клеменс, Врт без мотике, Загреб, 1995.
10. Са интернета: www.healthline.com/nutrition/pesticides-and-health
www.canada.ca/en/health-canada/services/about-pesticides/are-pesticides-safe.html
<https://poljoprivreda.info> Degradacija zemljišta poljoprivredom poprimila strahovite razmere, dr Snežana Oljača

Група за дисеминацију и односе са јавношћу

Тел.: 011/24-01-284

Имејл: stat@stat.gov.rs

Библиотека

Тел.: 011/24-12-922, лок. 251

Имејл: biblioteka@stat.gov.rs

Број страна: 55

Тираж: 150

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

631.1(497.11)"2018"(083.41)
633/635(497.11)"2018"(083.41)

АНКЕТА о структури пољопривредних газдинстава, 2018. : шта потврђује, шта оповргава и на шта указује / [рукопис припремила Весна Јевремовић]. - Београд : Републички завод за статистику, 2019 (Београд : Републички завод за статистику). - 55 стр. : илустр. ; 27 см. - (Структура пољопривредних газдинстава : анкета 2018.)

Тираж 150. - Стр. 3: Предговор / Миладин Ковачевић. - Библиографија: стр. 55.

ISBN 978-86-6161-181-0

1. Јевремовић, Весна, 1955- [приређивач, сакупљач]
а) Пољопривредна газдинства -- Структура -- Србија -- 2018 -- Статистика б) Биљке -- Гајење -- Србија -- 2018 -- Статистика

COBISS.SR-ID 278267148

Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018.
Шта потврђује, шта оповргава и на шта указује